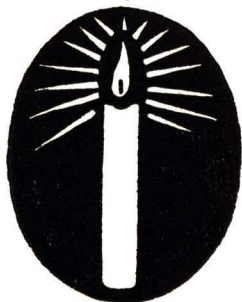

VIGILIA

VI. ÉVFOLYAM
1940 FEBRUÁR

TARTALOM:

FRANÇOIS MAURIAC: BŰN ÉS IRODALOM

SIK SÁNDOR: LILA VIRÁG, FAKERESZT (versek)

**AQUINÓI SZ. TAMÁS: A király-
ról és a kormányzatról**

**VÉGH GYÖRGY: Az erdei tün-
dér (szemelvények egy elbe-
szélő költeményből)**

**TŰZ TAMÁS: Ének a furcsa na-
rancsról (vers)**

JUST BÉLA: B. L. naplójából

**VÁROSI ISTVÁN: Varjú, Esti
borzongás (versek)**

**DEMÉNY JÁNOS: Fehér Buda
(Bartók és Kodály)**

**SEMJÉN GYULA: Békét tanulni
jöttem (vers)**

MAURICE BARING: Vita nuova

ROZVÁNYIVILMOS: Évacsillogai

**HUNYADY ISTVÁN: Bójalámpák
a tengeren (vers)**

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

POGÁNY Ö. GÁBOR: Tehetség és szorgalom

KÖNYVEK

JUST BÉLA: Verseskönyvek. DÉCHY LIANE: Amerika

SZERKESZTI:

POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

MUNKABIZOTTSÁG:

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR, MÉCS LÁSZLÓ
ARADI ZSOLT, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA, RÓNAY GYÖRGY

FELELŐS SZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

A magyar katolicizmus szépirodalmi havi folyóirata
Megjelenik havonta 15-én, évi 800-1000 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre belföldön 10 pengő, félévre 5 pengő. Külföldre:
Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 12 pengő.

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1 pengő.

Főbizományos: Cserépfalvi, Budapest, IV. kerület, Váci-utca 10. szám.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV, Kecskeméti-utca 2.
Telefonszám: 38--44--10. Postatakarékpénztári csekkszámja száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős.

Kéziratokat nem adunk vissza.

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban.

FRANÇOIS MAURIAC :

BŰN ÉS IRODALOM

1938 december 21-én, a párizsi Saint-Roche templom szószékéről félelmetes szavak hangzottak el:

„Isten mentsen meg attól, — kiáltott fel Mans püspöke — hogy a lángész szabad szárnyalását akarjam megtörni! De egyes művészek, az ihlet szabadságának ürügye alatt össze akarják egyeztetni a leírások és festmények merészességét a vallásos élet követelményeivel.” És a püspök apostoli hévvel állapítja meg: „Ezek az emberek büszkén vallásosnak nevezik magukat, de megzavarják és megrontják a többieket.”

Sietek megnyugtatni egyeseket, akik nagybuzgón eljuttatták hozzám a püspöki beszéd szövegét, s közlök velük egy hírt, ami majd megörvendeztetni felebaráti szeretetüket: a Saint-Roche-i megrovás nem jelentéktelen személyemnek szólt. Ezt a legjobb forrásból tudom: alkalom volt néhányszor találkozni Mans püspökével s vigasztalásomra szolgált, amikor ő maga jelentette ki, hogy műveim nemcsak élvezetet, de épülést is jelentenek számára.

De nem tagadom: a másnak szánt nyíl mégis megsebzett. Akad-e katolikus író — regényíró vagy színpadi szerző — akinek nem kellett ezt a nyilat gyakran kihúznia önön testéből? A Mans-i püspök akaratán kívül egy rosszul behegedt, gyógyíthatatlan sebet szakított föl. A bűn szükségszerűen eleme az írónak, és a szív szenvedélyei az a kenyér és bor, melyet minden nap gyönyörködve élvez. Maritain azt tanácsolta, ábrázoljuk minden cinkosság, rokonszenv nélkül ezeket a szenvedélyeket; de ezt csak a filozófus és a moralista tudja megtenni, nem pedig az elképzelt történeteket elmesélő író, aki minden művészetét arra összpontosítja, hogy úgy ábrázoljon egy bűnös örömmel — s szentséggel telt világot, hogy az olvasó lássa, tapints, ízlelje azt. Ez az a szikla, amibe megkapaszkodunk, amit utolsó leheletünkig átkarolunk: csak legalább a Kegyelem művünkben maradjon; azt szeretnők, ha az olvasó mindenütt érezné ezt a végtelen hálót, a szeretet földalatti áramlását.

De még így is, regényeink és színdarabjaink undort vagy szánalmat keltek volna a legtöbb szentben, akit tisztelünk. Ha néhány jámbor kortárs több elnézést mutat, ennek — attól tartok — egyéni rokonszenv az oka. Jól tudjuk, hogy több szerzetes, szentéletű pap, vagy lélek elnézéssel van irántunk. Nem a szeretet vak (éppen ellenkezőleg: a szeretet a legjózanabb szenvedély), hanem az a barátság, melyet az írók élveznek, és amely — erősen hiszem — elég nagy szellemi horderejű ahhoz, hogy bátorságot öntsön szívükbe; mert ezek a vonzalmak a síron túl is követik az írókat, még akkor is, ha érdemtelenek rájuk.

A katolikus regényírónak még más oka is van arra, hogy reménykedjék: talán túlnagy fontosságot tulajdonít ezeknek a képzeleti műveknek, melyeket az Egyház mindig több megvetéssel mint félelemmel kezelt? Én mégis úgy érzem, hogy a kegyelem néha felhasználja ezt a zavaros anyagot, ezeket a gyöngye mérgeket. Ez nem alaptalan hiedelem, számos példával tudnám valószínűsíteni, ha ezek a példák nem érintenék egyesek legbensőbb érzéseit. Egy beteg és Istenhez nagyon közelálló ember, aki számos lelket segít tudásával és szenvedésével, bevallotta egy regényírónak, hogy művéből ismerte meg a bűnt annyira, amennyire szüksége volt ahhoz, hogy közel kerüljön némely bűnöshöz, hogy elszállhasson nyomorult életük titkáig. A bűnök és szenvedélyek elméleti tudománya — például az, amit a papi szemináriumokban tanítanak — elborzasztotta volna és semmiben sem segítette volna elő azt, hogy közelebb jusson a lelkekhez. A regényíró nem tárta fel előtte az emberi szennyet, és mégis átvezette a megkínzott és megszállott teremtmény poklán. Később kiáltásukról vagy tekintetükről felismerte azokat az életben, akiket egy kitalált történet folyamán látott vergődni. Így húzott hasznót ez a hősi és szent lélek egy regényíró szomorú tapasztalatából.

Erre egy teológus azt fogja válaszolni, hogy a rossz azért még nem menthető, nem jogos, ha a kegyelem valami nagyobb jó érdekében használja fel. A keresztény csak azért tanulmányozza, figyeli szenvedélyeit, hogy legyőzze azokat; csak addig foglalkozik velük, amíg erre a győzelem érdekében szükség van. Azzal eltatjuk magunkat, nem okozhat kárt az, ha a bűnt hüen és elrettentően ábrázoljuk. Pedig nem valószínű, hogy akadt valaha is ember, aki azért nem lett valamilyen szenvedély rabja, mert egy könyvben megismerkedett vele a maga szégyenletes valóságában, minden szomorú következményével együtt. Ha igaz az, — és ez az igazság csaknem bevallhatatlan, olyan keserű — hogy sohasem követünk el valami rosszat, anélkül, hogy előbb-utóbb ne akarnók azt meg-egyszer elkövetni, még akkor is, ha már az első esetben ir-
tózva tettük, akkor bizonyos bűnök rajza — bármennyire kér-
lelhetetlen is ez a rajz — képzeletben cinkossá tesz bennün-
ket, és félő, hogy kézzelfoghatóbb kísérletre ösztönöz, mert
a kép is — épp úgy, mint a cselekedet — megszokást hoz létre.

*

Egyetlen egy regény, egyetlen egy dráma áll a keresztény rendelkezésére: a sajátja; egyetlen egy történet, küzdelem, mely közte és a Teremtő között játszódik le, s amelynek alján minden irodalmi kivetítésben csak gyönyörködés és öntetszelgés található. De azért arra kérem kedves ellenfeleimet, ne siessenek felhasználni ezeket a fegyvereket, melyeket én adok a kezükbe. Engem nem annyira az botránkoztat meg Bethléem abbé egyébként kitűnő kiadványában, a *Revue des*

Lectures-ben, amit elítél, hanem inkább az, amit ez a kiadvány ajánl. Csak helyeselni tudnék, ha a janzenistákkal, Bossuet-val, sőt még Fénelon-nal együtt bátran elvetné az egész képzeleten alapuló irodalmat, ha ugyanakkor nem védené a legrosszabb fajtájú műveket, — éppen azokat, melyekre nincs méltóság. Mert bármennyire veszélyes is legyen az ember hű ábrázolása, egy érdeme van: éppen ez a hűség. A Kegyelem mindig ezen keresztül tör utat, ha birtokába akar venni egy nyugtalan, de igazmondó művet, hogy azt céljai szolgálatába állítsa. Regényeim közül éppen azok mutattak utat egyes embereknek, amelyek a legtöbb szóbeszédre adtak alkalmat. Ezzel szemben, a valóság meghamisítása, az ember hazug ábrázolása teljesen rossz cselekedet és csak az együgyűség ördögének kedvez, aki néha az összes többi ördög előtt nyitja meg egy tudatlan és ábrándozó lány rosszul bezárt ajtaját.

Ha nagyon igyekszem erényes lenni, talán helyesnek találom, hogy a *Revue des Lectures* abba a kategóriába sorozza a *Démon* című darabomat, melynek elején ez az általános figyelmeztetés áll: „Résen álló felnőtteknek, akik valamilyen okból (például családi egyetértés okából) kénytelenek bizonyos körülmények között színházba menni...” Ezzel szemben őszintén megbotránkozom azon, hogy Bethléem abbé szemléje azt a regényt ajánlja fiatal nőolvasóknak, melyet így összegezek: „Monique de la Vauvize szárnyaló szerelem után vágyakozik, mely úgy csap le rá, mint valami zsákmányra. De az a titkolt szerelem, melyet szívében unokabátyja iránt táplál, nem is lehet más csak szárnyaló, hiszen unokabátyja repülőtiszt. A szimbólum és a valóság egyideig akadályokba ütközik, mert Monique részvéthől menyasszonya lesz egy másik férfinak. Szerencsére a repülőtiszt, aki legyőzte az Oceánt is, mindennél erősebb. Rácsap a zsákmányra. A másik férfi, aki megakarta őt ölni s vele együtt önmagát is, úgy, hogy megrongálja a repülőgépet, csak elősegítette az eredményt: Monique álma beteljesedik... Ha a szülők nem féltik lányukat a szerelmi regényektől, nyugodtan kezükbe adhatják ezt az időnkint kissé szenvedélyes idillt.”

Van egy fajta trágárság, mely ostobaság és hazugság keverékéből áll: ez a trágárság még rosszabb, mint a másik, mert kizárólag fiatal lányok ellen tör. Milyen szomorú, hogy éppen az Igazság birtoklója ajánlja lányainknak ezeket a silány táplálékokat és lealacsonyító gyatraságokat!

Nem tudnánk magasabb táplálékokat készíteni ennek az ifjúságnak? Nincs érdekesebb dolog az erénynél: a legnagyobb kaland mindig a szentségi élet lesz. De a hagiografiától hosszú az út a regényig. Ha érzékünk van hozzá, megirhatjuk egy szent életét; de nem tudjuk elképzelni egy szent regényét, nem tudunk szentet teremteni: a Kegyelem nem lehet kitálatni. Bernanos volt az egyetlen, aki önmagából tudta kipréselni keresztrefeszített papjait, anélkül, hogy a hagiografiához

fordult volna. De éppen azért, mert Bernanos regényíró, keresztjük lába mélyen elmerül a sárban. Nem tudom, milyen véleménye volt a *Revue des Lectures*-nek a *Sátán árnyékában* hőseiről és arról a nyugtalanító faunáról, mely az *Imposition*-ben nyüzsög, de kétségtelen, hogy a szentség egyetlen regényírója legalább olyan mélyen jár a világ szennyében, mint bárki is közülünk.

Néha elgondolkodtam azon, milyen regényt lehetne írni egy fiatal emberről, aki szent akar lenni. Duhamel megkísérelte ezt felejthetetlen regényében, a *Journal de Salavin*-ben; de Salavin az Egyházon kívül jár a szentség útján. Olyan lelket képzelek el, akinek az lenne becsvágya, hogy a nagy misztikusok tapasztalata által szentesített módszerek szerint kövesse Krisztust. Azt hiszem, mihelyt a regényíró túljutna a látzatokon és mélyen behatolna hősének lelkébe, ahelyett, hogy sikerülne elkerülnie a megromlott természet ábrázolását, az emberi nyomorúság alig ismert területét érintené. Ez a regény azoknak a szenvedélyeknek a története lenne, melyek álarcban jelennek meg, azért, hogy a saját tökéletességére büszke hős ne ismerje fel őket. Csak a paráznságot győzné le, mert azt minden álarcban fel lehet ismerni. De a többi főbűn, arcát, s főleg a gőgét sohasem ismerné fel, mert előnyös arcot tudnának felvenni, és hévvel s buzgalommal versengenek mindaddig, amíg áldozatuk nem tekintené magát Istennek. Az igazi szent talán olyan ember, aki mindig arra törekszik, hogy leálcázza önmagában s minden pillanatban ellenőrizze ezeket az elfátyolozott szenvedélyeket. Ez a magyarázata annak az alázatosságnak, mely elképeszt bennünket; az alázat mélységeiben tanyáznak, pedig már csaknem az ég lakói. De ők látják azt, amit mi nem látunk, tudják, hogy egész életükben sohasem szüntek meg leálcázni az erény álarcába bujt bűnt.

*

Igy, még ha a szentséget választják is regényük tárgyául, a képzeleti alkotások szerzői mindig rabjai maradnak a megromlott természet szövevényes utainak: sohasem jutnak ki ebből a labirintusból, sohasem menekülnek el a Bűnbeesés birodalmából, mely számukra kijelöltetett.

Ezt a lényegénél fogva fonák helyzetet érzi Bossuet is, amikor tagadja, hogy a színházat meg lehet tisztítani szenvedélyeitől vagy legalább is ártalmatlanná lehet tenni és amikor az Egyházatyákkal együtt azt követeli, hogy a keresztények zárják ki teljesen életükből a színházat. Emlékszünk azokra a szörnyű szavakra, amelyekkel Molière ellen fordul és örök kétségbeesésre ítéli őt: „Az utókor talán majd megtudja, milyen volt a vége ennek a színész-költőnek, akit akkor ért a betegség utolsó ütése, mely néhány óra múlva halálát okozta, amikor a *Képzelt beteg* címszerepét játszotta s így a színház mókáiból egyenesen Annak az ítélőszéke elé került, aki azt mondja: jaj nektek, akik nevelték, mert majd sirni fogtok.”

Mégsem volt civilizáció, mely meglett volna mesék és színdarabok nélkül, s itt érintjük egyik szempontját annak az összeütközésnek, mely minden keresztény életet megkínóz a világban. Abból a tényből, hogy kitalált történetek és színpadi játékok mindig voltak, arra kell következtetni, hogy az emberek szükségét érezték ezeknek. De ez azt jelentené, hogy a kereszténység a lélek túl magas hőfokát követeli meg, végletes feszültségi állapotot az egyszerű és természetes étellel szemben. Ezt az állapotot meg lehetett valósítani a Krisztus második eljöveteletét váró első nemzedékek idejében, de vajjon fenn lehetett-e tartani elernyedés nélkül a századok folyamán?

Bárhogyan is álljon a dolog, a katolikus színházegyesületek, a misék, melyeket azért a Molière-ért mondanak, akit Bossuet szívet fagyasztó ékesszólással kárhoztatott, tanubizonyságai egy kiegyezésre törekvő vágynak, s hogy megint Bossuet-t idézzük: „Azoknak a könnyeknek, melyeket hevesen felébredtett szenvedélyeink képe csal ki belőlünk, mindannak a káprázatnak, melyet Szent Ágoston nyomorúságos örületnek nevez...”

Egy sokkal alacsonyabb síkon a *Revue des Lectures* ugyanennek az ellentmondásnak a jele: szerkesztői ítélnék, anélkül, hogy ítélnének; elvetik az általános indokokat jelentő emberi vágy teljes hangszerelését, de befogadják annak legselejtebb termékeit. Műveinket ugyanazzal az átokkal sujtják, mint valamikor az Egyházatyák, de kiveszik alóla azokat a könyveket, melyeknek izetlensége megnyugtatja őket, — mert naivul azt hiszik, hogy a viaszfigurák és nem nélküli bábok nem tudják megzavarni a női olvasókat, akiknek pedig húsból van a szívéük.

Az Evangélium hozzáidomítása a világhoz: az Egyház drámája, mindannyiunk drámája, dráma, melyet az egyházi férfiaknál, hála a tisztaság, szegénység és engedelmisség hármasságának, a papi hivatás megold, de csak látszólag old meg. Asszisi Szent Ferenc azt hihette halálos ágyán, hogy Róma elítéli a szegénységet. Fiai közül azokat, akik szigorúan betartották a szabályokat, kellemetlenségek érték, mert nem akartak semmit birtokolni.

Mentsen meg bennünket az isteni könyörületesség, annak ellenére, hogy egyetértésben vagyunk Mammonnal; simítsa el életünk ellentmondásait: az Egyház legrégebbi fohászát a „Jöjj el Jézus Urunk”-at, melyet azok a keresztények imádoztak, akik ezt az eljövetelet aznap estére várták, mi is remegő ajakkal mormoljuk, annyi sok század után, mi, ünnepezt írók, akiket még az Egyházban is körülrajonganak olyan művekért, melyeknek az Egyház szemében ha nem is gyalázatosaknak, de legalább gyanusnak kellene lenniük és amelyeknek a lényegük mégsem lehet más mint a megromlott természet, mert hiszen abból fakadnak, és még a legtisztább alkotások is mindig ebből a romlásból születnek!

Just Béla fordítása.

SIK SÁNDOR:

VERSEK

LILA VIRÁG

Fut a kocsi, zörög a kerékagy. Lábad alatt unottan tovajár
Ároksparti lila virág de szép vagy! Lélektelen autó, buta nyáj.
Nem ereszti bokrod szememet, Kelyheid a poreső befolya:
Pedig azt sem tudom, mi neved. Te csak nézed lilakék mosollyal.

Mosolyogva, lilácska, fehérke,
Te csak nézel a földre, az égre,
Poron át is utánam fehérlesz.
Aki lát is, tudom, hogy szebbé lesz.

FAKERESZT

Kékre mázolt deszka bódé,
Benne durva feszület,
Adj ma is, mint annyi másszor,
Áhítatot, ihletet.
Kontár ujjak faragdálták,
De nem kontár áhítat,
Mely az erdőmélybe plántált,
És örökre itt maradt.

Ózikek rátarti népe
Hajnalonta erre hűz.
Rigó surran, harkály koppan,
Hogyha hűz az Angelus.
Reggel-este jó a hangya,
(Fürge kolduló-barát)
És lerakja lábaidnál
Izzadása zálogát.

Üldögélek elmerülve
A csöpp deszka számolyon,
Míg a hegyi levegőkről
A kolompaszó rám borong.
S a rigóval, a kakukkal
Egyetértve, mint iker,
Dudolom a dallamocskát,
Mely szívemben csiripel.

Ó ha versbe kottázhatnám
Ezt a szótalán imát,
A térdeplő természetnek
Ős gregóriánumát!
Bár ezt búgná béna szívem
Akkor is, ha meghalok,
Mint a nyiló felhők szélén
Felkönyöklő angyalok.

AQUINÓI SZ. TAMÁS:

A KIRÁLYRÓL ÉS A KORMÁNYZATRÓL

Tanulmányunk kiindulópontján megkíséreljük megmagyarázni, mit kell érteni ezen a kifejezésen: király. Ha az embernek egy bizonyos célt kell elérnie s ezt több útvonalon érheti el, szüksége van egy vezérelvre, mely egyenes utat biztosít számára az elérendő cél felé! A hajó, melyet a különböző irányú szelek ide-oda dobálnak, csak akkor ér céljához, ha a kormányos szakértelme irányítja a kikötő felé! Minthogy az emberi tevékenység — a gondolkodó tevékenység címén — egy cél miatt munkálkodik, világos, hogy az embert egész életében és tevékenységében az jellemzi, hogy olyan lény, aki útban van valamilyen cél felé; de céljuk elérésében az emberek különböző utakat használnak, vágyaik, tetteik különbözősége szerint; ezért az embernek szüksége van egy vezérelvre, mely őt célja felé irányítsa.

Azonban minden emberben, természeténél fogva, megvan az ész fénye, mely cselekedeteiben célja felé irányítja őt; ha az ember természetének megfelelne a magányos élet, amint az számos állatnál látható, nem lenne szüksége semmiféle más vezérelvre, mindenki önmagát vezetné cselekedeteiben az Isten által adott értelem fényének segítségével; így mindenki önmagának lenne a királya Isten legfelső királysága alatt.

De az ember természeténél fogva társadalmi és politikai állat, aki közösségben él, és a társasági élet eme követelménye lényegesebb nála, mint bármilyen más állatfajnál, amint azt természetének sajátos szükségletének vizsgálata is megmutatja. A többi élőlénynek a természet adja a táplálékot, a ruházatot (szőrmét), a védekezési eszközt (fogak, szarvak, karmok, vagy legalább gyors menekülési készség). Ezzel szemben az ember alkata olyan, hogy mindebből a természet semmit sem adott neki, de helyettük értelmet kapott, mely képessé teszi őt arra, hogy keze munkáját irányítva mindazt megszerze. Csakhogy ehhez a feladathoz egy ember nem elég, egy ember nem tudja legyőzni az élet nehézségeit. Természetes tehát, ha az ember társadalomban él.

A többi állat természeténél fogva érzi, mi hasznos vagy káros számára: így például a juh ösztönösen felismeri ellenségét a farkasban; ugyanígy egyes állatok ösztönösen felismerik a gyógynövényeket s más, életükhöz szükséges dolgokat. Ezzel szemben, az embernél az élethez szükséges dolgok ismerete nem halad meg bizonyos általános elveket: azt lehet mondani, hogy az *értelem* segítségével el tud jutni — egyetemes elvekből kiindulva — az élethez szükséges különleges

dolgok megismeréséhez. De egy ember önmaga nem lenne képes rájönni mindarra, amire szüksége van, hogy éljen. Kénytelen tehát közösségben élni, oly módon, hogy az egyik segítse a másikat, egyesek értelmükkel bizonyos dolgokat kutassanak fel, mások más dolgokat, az egyik ember a orvostudományt művelje, a másik valami más mesterséget.

Az ember eme társas jellege legvilágosabban a beszédben mutatkozik meg — a beszéd az emberi faj kizárólagos tulajdona — mely képessé teszi arra, hogy mással maradék nélkül közölhesse gondolatát. A másfajta élőlény is megérezheti egyik a másikkal, hogy milyen érzés tölti be: a kutya ugatással fejezi ki örömét, s a többi állat is különféle módon tudja érzéseit kifejezni. Az ember jobban közli gondolatait és érzéseit a hozzá hasonlókkal, mint bármilyen más, közösségben élő állat, például a hangyák, méhek, darvak. Erre gondol Salamon, amikor így ír: *„Jobb kettőnek lenni, mint egynek: két, közösségben élő ember a kölcsönös társalgás áldását élvezi.”* (Zsolt. V, 9.)

De ha természetes, hogy az ember a hozzá hasonlók sokaságának társaságában él, az emberek között egy vezérelni kell lennie, mely a sokaság irányítását biztosítja. Képzelnék el magunkat egy emberi gyülekezetben: ha mindenki külön-külön törekedne elérni saját javát, a sokaság hamar felbomlana, mert senki sem törődne a közösség javával; ép így az embernek vagy bármilyen élőlénynek teste gyorsan felbomlana, ha nem lenne benne egy irányító erő, mely a szerves egészet fejezi ki és a szervezet összes részeinek közös javát akarja. *Ahol a fő hiányzik, a nép szétszóródik.* (Péld., 11, 14.) Ezt nem nehéz megérteni: az egyéni és a közös nem téveszthető össze; az egyéni lényege a sokféleség, a közös lényege az egység. Különbő okozatok különbő okokat tételeznek fel. Az egyes ember saját java felé irányított okokhoz hozzá kell kapcsolódnia a sokaság közös java felé irányuló oknak: ezért mindenütt, ahol egységre rendelt lények többsége van, meg lehet állapítani egy vezető elv létezését. A testek egyetemt — a Gondviselés terve szerint — az ég kormányozza; a testi világot teljesen az eszes teremtmény kormányozza; az egyéni emberben a lélek kormányozza a testet; a lelki működésnek bensejében, a hódítási és birtoklási vágyat az értelem kormányozza; a testi szervek által képezett együttesben van egy főszerv, a szív vagy a fej, mely a többit mozgatja. Így, minden sokaságban szükség van egy kormányzó elvre.

De a célja felé igyekvő lény hol jó, hol rossz úton fog járni. A sokaság kormányzásában gonosz vezetéseket lehet megfigyelni tisztességes vezetések mellett. A vezetés akkor jó, ha olyan célhoz vezet, mely önmagában a jó; rossz, ha nem jó célhoz vezet. Más cél felel meg a szabad emberek sokaságának, és más a rabszolga-sokaságnak; mert a szabad ember önmagáé, a rabszolga ellenben más jószágá. Ha a szabad em-

berek közösségét úgy kormányozzák, hogy közös javát elérje, a kormányzat igazságos és jó, amilyennek a szabad emberek kormányzatának kell lennie; ha nem a sokaság közös javának elérése a cél, hanem a kormányzó saját java, a kormányzat igazságtalan és gonosz; akik így kormányoznak, azokhoz az Úr Ezékiel által szól fenyegetőleg: „*Átkozottak a pásztorok, akik önmagukat legeltetik* (vagyis, akik saját hasznukat keresik); *nem az a kötelességük, hogy a nyáját legeltessék?* (Cap. 34, 2.) A pásztoroknak a nyáj javát kell keresniök, és a népek vezetőinek az alájukrendelt sokaság javát. Ha az igazságtalan kormányzat bűnös vezetője egy ember, aki a hatalomban saját hasznát keresi és nem a sokaságét, tirannus, zsarnok a neve; ennek a szónak a gyökere *erőt* jelent, mert a zsarnok hatalmával elnyomja az embereket, ahelyett, hogy az igazság segítségével kormányozna. De az igazságtalan kormányzat több kormányzó műve lehet: ha ezek kevesen vannak, az igazságtalan kormányzásnak *oligarchia* a neve; ez akkor valósul meg, ha kisszámú egyén nyomja el a népet, s csak számbeli többségben különbözik a zsarnoktól.

Ennek a felosztásnak megfelel az igazságos kormányzatok felosztása. Ha a kormányzat kisszámú, de erényes emberek műve, *arisztokrácia* a neve, vagyis a legjobb vagy legjobbak kormányzata, és a kormányzó kisebbség tagjait — kiválóságuk miatt — nemeseknek nevezik. Ha az igazságos kormányzat egy ember műve, ez a *király* nevet érdemli meg; az Úr így szólott Ezékiel által: „*Dávid szolgám lesz mindenki ura és egyetlen pásztoruk.*” (37, 24.) Mindebből az alábbi következtetéseket tudjuk levonni a királyság lényegét illetően: a király fogalma egy, a maga nemében páratlan főt jelent, a sokaság közös javával s nem pedig önön előnyeivel törődő pásztor.

Az elszigetelt egyén nem tudja megszerezni önmagának mindazt, amire az élethez szüksége van: ebből ered a közösségi élet szükségessége; ebből pedig az következik, hogy a társadalom annál tökéletesebb lesz, minél inkább biztosítani tudja önmaga mindazt, ami az élethez szükséges. Az egy házban összegyűlt család elég önmagának a létfenntartást és a fajfenntartást illetően; egy kisváros elég önmagának összes lakóinak mesterségét illetően; de a nagyváros — ez a tökéletes közösség — az élet minden szükségletében elég önmagának; a tartományban még teljesebben kielégíthető az emberi szükséglet, ha az ellenséggel szembeni kölcsönös segítségre és védekezésre gondolunk. Ezért felel meg kiválóan a királyi cím annak, aki egy tökéletes közösséget — várost vagy országot — kormányoz; míg azt, aki egy házat kormányoz, nem királynak, hanem családapának neveznek; némely vonásában mégis hasonlít a királyhoz, ezért nevezik néha a királyokat a népek atyjának. Mindebből az következik, hogy király az, aki egy város vagy ország népét a közös jó érdekében kormányozza.

Just Béla fordítása.

VÉGH GYÖRGY:

AZ ERDEI TÜNDÉR

(SZEMELVÉNYEK EGY ELBESZÉLŐ KÖLTEMENYBŐL)

— — — — —
Hol van az Ung és hol vannak nagy tervei vajjon
annak az ifjúnak, kit borzasan úztek a nyírfák,
hol van a nyár most és hol vannak a távoli bércek?
Nem tudom, ám hol a soktornyú falu, messzi Berezna?
Rég eljöttem az Ung haragos zöld partjairól már:
zöldek voltak a fák még s kékek a búzavirágok,
s a jegenyék, mint kislányok bókoltak a szélben,
— hűtlenül elhagytam, mert féltem az őszi magánytól.

— — — — —
Mostan a téli magány gyötör engemet és oda vágyom,
hol ködös éjeken át a magas, hófödte Javornik
megbabonázva tekint le az Ungra, ha zúgnak az erdők.

— — — — —
Téli magány! soha sincs vigaszom nekem itten a télben,
oly egyedül vagyok, ám fölidézem a nyári kalandot,
hogy hamarabb legyen itt a tavasz — — — — —

— — — — —
Alkonyodott mikor én már fürdeni mentem az Ungra.
Rég hazatértek a vén tehének meg a szép kicsi borjak,
s duzzadt tőgyeit egy kis kecske sietve cipelte,
mert elaludt a gyepen s ha nem ér haza még idejében
férje, a vén mekegő nem ereszti be őt a gidákhoz.
Álltam a part fővényén. S azután odamentem a vízhez.

— — — — —
Gyöngé füvek hajlongtak a talpam alatt s örömömben
víg dalokat füttyürészttem az erdei léha tücsöknek,
megsüvegeltem a tölgyeket, áldva az alkonyi szellőt.

— — — — —
És noszogattak a fák: gyere, várd meg a hajnali szellőt:
oly üde, símogató, mint édesanyád keze volt és
illatosabb ez a szél a kenyér puha, jó melegénél,
illatosabb ez a szél a kalásznál; várd meg a hajnalt.
Félnek a fák egyedül! Feketébb a világ bizony éjjel
és gonoszabb, de talán nem lopja meg őket a szarka:
— hajnalig itt maradok s libegő koronájukat őrzöm.
(Messze mögöttem, az Ung vize fürdeni hívta a Holdat.)

— — — — —
mentem a reneteg éjben
s néha szememre sötét, zavaró fátylak nehezettek:
szentjánoskenyeret majszoltak a furcsa manók és
harmatot ittak a zöld leveles kotyogó kulacsokból.

Kis nyoszolyám moha volt, puha párna helyett azon éjjel
s barna, lehullt levelek zizegő takarója borított.

Hajnalodott, a vidám madarak csicseregve köszöntek
s már csak a vén, huhogó bagoly álmodozott hunyorogva.
fölcihelődtem a földről
megsímogatva szakállamat és hajamat boronálva:
nyalka kölyök! sziszegik dudorászva a rőt levelek majd
s megbámulnak az őzek, a mókusok és a leányok.

Hogy tova mentem a fák libegő koronája alatt és
megsüvegeltem a tölgyeket újra; fülembé dudolták:
„Helyre legényke! keresd meg a bánatos erdei tündért,
Hívd ide vissza közénk, csalogasd, dudorássz neki halkan.”
„Nincs furulyám, hogyan is csalogassam az erdei tündért?”
„Menj, ha maradsz, tüstént tova szökken a hajnali széllel.”
Nagy komoran neki vágtam az útnak

zöldes-ezüstös
nyárfá tövében aludt a kis erdei tünde királylány,
csendben aludt az avar betakarta egészen a testét.
Álltam a nyárfá alatt, de eszembe jutottak a tölgyek:
„Hívd ide vissza közénk, csalogasd, dudorássz neki halkan.”
... Ébredezett; pihegése zenélve röpült ki az ajkán,
gyöngyfogait ragyogóra sikálta a hajnali szellő,
ásított kicsikét, azután egyszerre elámult:
és riadozva takarta be rőt levelekkel a keblét.
Kék szeme hirtelenül mogyoró barnára sötétült,
majd halovány, dacos és haragos kerek arca piros lett.
„Ah! mit akarsz? Ez az én birodalmam, ez itten a házam!
Jaj! közeledni nem merj, mert hívom a medve barátom!”
„Bánatos erdei tünde leány, ide küldtek a tölgyek...”
„Vissza sosem megyek én! tudom, úgyse szeretnek eléggé.”
Lompos arany haja volt, melytől fölgyúlhat az erdő,
homloka tiszta fehér, mint télen az alpesi bércek.
„Bánatos erdei tünde leány, gyere vissza a fákhoz.”
„Tölgyek hírnöke, nem mehetek soha vissza a fákhoz.”
Ajka piros volt és pici, mint a szamóca, ha érik,
hangja törekeny, akár csak a lomha tavaknak a tükre.
„Sírnak utánad a fák, koszorús hajadért, kicsi tündér.”
„Meghalok én, mielőtt eljönne a harmadik éjfél.”
Szép szomorú szemeit kecses őzektől örökölte,
és ő sírta a földre a harmatot éjszaka mindig.
„Jőjj velem, erdei tünde leány, elhervad az erdő!”
„Fázom; az Ősz közelít s ha lehull a dér, elalélok.”
Talpra szökött; daliás volt és karesűbb a fenyőnél,
s mint kit a nap sosem ért, nyaka és kicsi válla fehér volt.
„Ég veled, ám ne felejtssd: hazavárnak a tölgyek, a baglyok.”
a hajnali szél tova vitte.

Elheveredtem a fűben az árnyas bokrok alatt és
mint pihe szállt le szememre az álom: a hajnali Széllel
birkóztam, hadonászva az erdei tünde leányért:
mézet ígértem; a szél hahotázott s mint a dühöngő
elmebeteg, vicсорitva reám öltötte a nyelvét,
ám kiragadtam a karmaiból gyógyörű szeretőmet:
csókjaimat már-már viszonzta, — de arra riadtam
föl, hogy homlokomat boci nyalja — — — — —

Mostan a téli magány gyötör engemet és oda vágyom,
hol ködös éjeken át a magas, hófödte Javornik
megbabonázva tekint le az Ungra, ha zúgnak az erdők.

Ugy keresem Budapest környékében a tündért;
hátha találkozom itt vele, hátha megérte a hajnalt.
Néha megállok az uccán, nézem a lángokat és őt,
őt kutatom, de hiába: nem él, sose láthatom én már.
Jaj, a nevét, a nevét se tudom, de azért dudorászom:
Mária-Anna, Aranka, Adél, — de nem él, elalélt már.

„Fázom: az Ősz közelít s ha lehull a dér, elalélok.”
Fázom: a tél hideg és csak hullik a hó, — elalélok.

Jaj, elkótyavetyéltem a kincset — — — — —

Végh György

T Ű Z T A M Á S :

ÉNEK A FURCSA NARANCSRÓL

A héját lágyan bontom
s belőle ezer ponton
lővell szemembe vére
s én titkon messze délre

Itáliába vágyom,
hol halkán függ a fákon
ezernyi szín és illat
s az égen minden csillag

a vértanuknak lelke,
kik hősi hittel telve
e fák alatt bolyongtak,
mint sápadt élőholtak,

kik nem tudják, hogy holnap
látják-e még a holdat.
Az ajkam halkán reszket,
míg fogynak a gerezdek,

üditők, hűsek s mégis
ízükbe mintha vér is
vegyülne, sósnak érzem,
csípősnek, mintha két szem

szemembe nézne fájón
és búsan, szemrehányón
idézne sok-sok percet,
mely néha bünt is szerzett.

Talán e furesa ízt a
szentek szívéből szívta,
föltört a szomjas fába,
gyümölcsbe omlott s mára

elért a számba s érzem:
üzent az ég ma nekem
s a csillagfényes lelkek
ma vándorútra keltek.

JUST BÉLA:

B. L. NAPLÓJÁBÓL

19 . . Karácsony éjszaka

A csend olyan mély körülöttem, hogy tisztán hallok a villanykörte izzását. Először azt hittem, az ablakpárkányra hulló hó nesze jut el hozzám, s szememet becsukva figyelmemet arrafelé irányítottam. A zizegés egy pillanatra eltávolodott, mintha még messzebből érkezne, azután fokozatosan fel erősödött, — és lassan rájöttem arra, hogy amit én meglehetősen távolra helyeztem, itt van a fejem mellett. Azt hiszem, így vagyunk az életben is sok mindennel: valamit érzünk, s meg vagyunk arról győződve, hogy egy távoli személy vagy esemény okozza, pedig a valóságban itt áll vagy megy végbe a közelünkben... De a kettő között lényeges különbséget érzek: a zizegésnél érzékeim tévedtek, a legkisebb szándékos vagy öntudatlan ámitás sem játszott közre (ha csak az nem, hogy a hópelyhek nesze költőibb, mint az izzó villanyszál zizegése), míg életünkben, s főleg az érzelmi életben, szívesen csaljuk meg magunkat. Életünkben minden csak káprázat. Jó lenne, ha egyszer végérvényesen el tudnám dönteni, mi helyesebb: benne élni, vagy küzdeni ellene. Mi helyesebb és mi jobb, mert a kettő nem ugyanaz.

A székesegyház órájának kongását még sohasem hallottam éjszakai szolgálat közben. Most egymásután kétszer is felkaptam rá a fejemet, de csak másodszor tudtam megszámolni, hányat üt. Miért nem hallottam más éjszakákon? Nem figyeltem volna rá? De hiszen most is másra gondoltam. Azt sem hiszem, hogy a városban ma éjjel nagyobb csend van; Püspökvár utcáin hétköznapi tíz óra után csak a rendőr jár, s nagy ritkán egy-egy késői látogató. Talán a mai éjszakán, amikor az emberek a Gyermek születését ünneplik s a szívükbe néhány órára beköltözik a Szeretet, a harang szava is tisztábban száll a város felett. Lehet, hogy ez is csak káprázat, de jó hinni benne, s igazabb is a valóságnál.

Honnan van bennem ma éjszaka ez a megmagyarázhatatlan derű, ez a tiszta öröm? Mintha havas ormokon lépkednék, könnyű szédület fog el, alig érzem a testemet. Vagy mintha háton fekve nézném a nyári csillagos eget. Pedig minden okom meg lenne arra, hogy sírjak: Apus holnap, vagy holnapután meg fog halni, s bármilyen erős is Anyus, nem csodálkoznék, ha megroppanna a most következő napokban. Nem, nem hal meg Apus után, de számomra elviselhetetlen az a gondolat, hogy az erős, másokat vigasztaló, soha el nem csüggedő Anyusból összetört asszony legyen, akit másoknak kell támogatniok. Kornélka elvesztésébe még ma sem tudott belenyu-

godni. Amikor meggyújtottuk a karácsonyfa gyertyáit, láttam, hogy nem mer az ezüstkeretes képre ránézni. De csak neki nem volt könnyes a szeme a „Mennyből az angyal” után.

Lehet, hogy Anyus néha akkor sír, ha mosolyog. Erre ma délután gondoltam először. Anyus kikísérte az orvost, s néhány percig beszélgetett vele a folyosón. Amikor közvetlenül utána bejött a szalonba, világosan láttam, hogy mosolyog. Egy percig azt hittem, talán az orvos valami javulásról számolt be, de erről nem lehetett szó, mert Barna főtisztelendő úr kérdése — akit szintén megtévesztett Anyus mosolya — tagadóan ráta a fejét. Csak a primitív ember hiheti, hogy a mosoly okvetlenül öröm és vidámság jele. Hányszor halljuk vagy olvassuk: „hidegen mosolygott, keserűen mosolygott, szomorúan mosolygott”, s magától értetődően egyik esetben sem vidám ember képe jelenik meg előttünk. De túlmegegyek ezen a banális megállapításon, és felteszem a kérdést: nem szebben, mélyebben, emberiebben fejezi-e ki a mosoly a szomorúságot és bánatot, mint a könny? Anyus ágya fölött Lisieux-i Szent Teréz szürke fényképmásolata függ. Sokszor elnéztem mosolyát, melyről életrajzírói is megemlékeznek, s mindig éreztem, hogy az a titokzatos és minden szelídsége mellett is tragikus mosoly nem a szent lelkében lakozó öröm vagy boldogság kifejezése, hanem sokkal inkább a szomorúságé. Kedves kis szent, mennyi oka volt szomorkodni, ha azokra az emberekre gondolt, akik az ő *kis útja* helyett más utakon járnak!

Nem emlékszem, hogy Anyust valaha is sírni láttam; s ha most visszagondolok arra, milyen gyakran láttam gyermekkoromban mosolyogni, elszorul a szívem. Nem sírt még akkor sem, amikor Kornélka koporsóján dübörögni kezdtek a göröngyök, s nem fog könnyezni, ha majd Apust kíséri utolsó útjára. Nem tudom, lesz-e a jövőben elég erőm mosolyára mosollyal válaszolni, ahelyett, hogy megkérdezném tőle: „Mi bántja Anyust?” Valószínűleg mélyen elpirulna, mint aki restelli, hogy titkába, amelyről azt hitte, senki sem tud, valaki behatolt. Sok apró jelenség arra enged következtetni, hogy nemcsak két embert, de még az anyát is elválasztja gyermektől valami finom, itt-ott áttetsző s mégis áttörhetetlen vértet. Megmagyarázni még magamnak sem tudnám az okát, de homályosan érzem, hogy ennek így kell lennie.

Nincs okom örülni, mert Apus haldoklásának körülményei még kegyetlenebbé teszik számomra és számunkra ezeket a napokat. Igen: haldoklás, lassú agónia, melynek mindnyájan tudjuk a végét. De ezt az agóniát az teszi kegyetlenné, hogy akik körülötte vagyunk, hallgatásunkkal, nyugodt tekintetünkkel áttatjuk őt. Apus mindig félt a haláltól, — azt hiszem, én is tőle örököltem ezt az érzést, mely csak azóta csökkent, amióta szándékosan gyakran foglalkozom a meghalás gondolatával — jelentéktelen betegségek egészen feldúlták, s most, érthetetlen és mégis jól érthető ellentétképpen minden-

re gondol, csak a halálra nem. A kórházban annyira bízott közeli felgyógyulásában, hogy bekérte a polgármestert és előadta neki műszaki terveit; amióta hazaszállították, ilyenekről nincs szó, rövid félórától eltekintve teljes kábulatban fekszik, de amikor magához tér, szavaiból csak arra lehet következtetni, hogy nem is sejti, milyen közel áll a halálhoz. És valami helytelen tapintatból, rosszul értelmezett szánalomból egyikünk sem akarja neki megmondani a valóságot, csak bólintgatunk, helyeselünk, mosolygunk. Nincs semmi értelme ennek a kegyetlen játéknak: Apus életét megmenteni semmi hazugsággal nem tudjuk, de a lelkét még elveszíthetjük. Vannak pillanatok, amikor szeretnék kiküldeni mindenkit a szobából, hogy megmondhassam neki a valóságot, de valami érthetetlen gyávaság mindig visszatart. Pedig aligha lehet elképzelni szörnyűbb állapotot az olyan emberénél, aki nem tud valamiről, ami benne, vagy közvetlen közelében történik.

Évekkel ezelőtt egyszer különös álmom volt. Azt álmodtam, hogy egy fényűzően berendezett szobában laktam, ahol nagyon jól éreztem magam. Csak azt nem értettem, miért nincs a bordó föggönyök mögött ablak. Ágy helyett kihúzható fiókos rekamié volt a szobában, de ez nem zavart, mert szebbnek és kényelmesebbnek találtam annál a kissé szűk ágynál, melyben otthon alszom hetedikes gimnazista korom óta. Egy alkalommal nekiláttam, hogy rendet csináljak a különböző szekrényekben és polcokon. Amikor a rekamié fiókját kihúztam, megrettenve léptem hátra, mert egy bomlásnak indult meztelen hulla feküdt benne. A szobában töltött boldog idő emléke olyan fekete lett, mint a hulla volt, undorral és borzadállyal gondoltam vissza azokra a napokra és éjszakákra, melyeket ott töltöttem: de legjobban az bántott, *miért nem mondták meg nekem*, hogy hulla van a rekamié fiókjában. — Azóta, ha azt hallom valakiről, hogy súlyos beteg, de eltitkolják előtte, vagy a felesége megcsalja a háta mögött, akaratlanul is mindig azt gondolom: „Hulla van a szobájában s a szerencsétlen nem sejt semmit...” És gyakran megkérdem magamtól: mi jobb: az, ha valaki, akinek hulla van a szobájában, haláláig együtt él vele, de nem tud róla, vagy az, ha rájön a valóságra, — és bár az elmúlt idő szép emléke megfeketül, s később is eszébe fog még gyakran jutni, hogy egy hullával volt együtt, — de legalább megtudott mindent. Azt hiszem, a legtöbb ember az első megoldást választaná, ostobán azzal érvelve, hogy az ő szempontjából nincs semmi különbség a között, hogy a hulla ott van-e a rekamiében vagy sem, ha ő sohasem tudja meg. Ezzel szemben én mintegy kívülről nézem magamat, és valami tiltakozik bennem az ellen, hogy egy hullával lakjam együtt, bármilyen boldog életem is lenne a szobában.

S ezért elviselhetetlen számomra az a tudat, hogy Apus még csak nem is sejti a valóságot. Hulla van az ágya alatt, a

lábunk néha beleütöközik, érezzük szörnyű szagát, ő pedig reménykedve mondogatja: „Ha meggyógyulok...”

Délután a patikából hazajövet, a házunk előtt találkoztam Barna főtisztelendő úrral, aki érdeklődésemre meglepődött arccal csak ennyit mondott: „Mindent elintéztem. Holnap délután leküldök egy papot, aki meggyóntatja, megáldoztatja és feladja neki az utolsó kenetet.” Valami érthetetlen gyávaság visszatartott attól, hogy tüzetesebben kikérdezzem. Nem a beszélgetés részletei érdekelték, de örültem volna, ha megtudom: közölte-e Apussal a valóságot, hogyan reagált erre Apus, és ő maga kívánta-e a papot, vagy csak öreg barátja óhajának engedett? A kettő között — az elért eredményt tekintve — nincs különbség, de boldog lennék, ha tudnám, hogy Apus őszinte vágyódásból járul a szentségekhez.

Gyermekkoromban nem láttam semmi eltérést apám és anyám lelki élete között: vasárnap mindketten eljöttek a kilencórás iskolai misére, Apus is megtartotta a böjtöt, s én még azt is vallásossága jelének vettem, hogy gyakran sétál a várban szerzetesainkkal vagy valamelyik öreg kanonokkal. Később azután lassan ráébredtem arra, hogy vallásossága, ha nem is formalizmus, inkább szokás és beidegzettség, mint lelki szükséglet. Azt hiszem Apusból hiányzik a vallásos érzékenység: lelkiismeretesen megtartotta az Egyház parancsait, jó keresztényként élt, de nem volt meg benne az a teocentrikus lelkiség, ami Anyus minden cselekedetét jellemezte. Apus, ha szabad így mondani, kötelességtudásból igyekezett jó katolikus lenni, amint kötelességtudásból volt tisztviselő és jó adófizető; ezzel szemben anyánk mindent Istennel hozott kapcsolatba. Ha nem tanultunk szorgalmasan vagy valami rossz fát tettünk a tűzre, büntetés helyett maga elé állított bennünket és csak ennyit mondott: „Milyen szomorú, hogy nem szeretitek a jó Istent!...” De ezt valóban olyan szomorúan mondta, hogy néha még Lala is elérezkenyedett.

Nincs okom örülni, s mégis, régen éreztem lelkemben ilyen tiszta örömet. De azt is érzem, elég egy vigyázatlan mozdulat, vagy kint az utcán valami zaj, és vége az örömnak, az ünnepi éj derűjének. A lélek mély nyugalma ez, éppolyan csodálatos, mint a felhők felett lebegő madár mozdulatlansága, melyet nem kötnek a föld törvényei. Ennél gazdagabb ajándékot ma éjszaka talán nem is kapott senki.

Just Béla

VAROSI ISTVÁN:

VERSEK

VARJÚ

A téli nap most sárgább, mint a sáfrány.
Egy varjú ül a lombozatlan hársfán.

Részvétellel lesek rája s szólok: nézz le,
Kezemben ím e hófehér kenyérke

Tiéd lesz ma, mert emberszájra, csőrre:
Egyformán nézek minden éhezőre.

E kis kenyér ebédre ép elég lesz...
Nézd, eldobom a hársfa vén tövéhez.

E csöpp kenyér csöpp életed megóvja.
Csak szállj le most a selymes tiszta óra...

És eldobom a hófehér kenyérkét.
A varjú károg, majd ijedten néz szét,

És mint az ember, kit sokszor becsaptak,
Ész nélkül röppen messze napnyugatnak.

ESTI BORZONGÁS

Aludni tért a kankalin, elcsöndesült a rét.
Bókot mondott az esti nap és elpirult az ég.
Amott a hegy magánosan, mint fölgyúlt máglya ég.

Szarvasbogár és denevér és szürke rém suhan.
Fáradt kút gémje csikorog a csöppke faluban.
Csupán lidércek figyelik immár az én utam.

A lábam nefelejcsen és kakukfüvön tipor.
A csöndes szélből szótlán nagy kortyokat iszom.
Rémülten érzem: fojtogat a névtelen iszony.

Szívesen szállnék arra, hol már elbukott a nap.
Örömmel mennék fölfelé, hol csillagfény fakad.
Kíáltanék s egy árva szó nem éri ajkamat.

A rét s az erdő kacarász valami altatót.
Hálókát szó fülem körül a hernyó és a pók.
Égész biztos, hogy meghalok s megesznek a manók.

DEMÉNY JÁNOS:

BARTÓK ÉS KODÁLY

A zenetörténelem folytonosságát minden korban egy-egy génusz hirdeti. Palestrina mellett a kortárs Orlandó di Lasso borongósabb, Vittoria forróbb „Palestrina”. Ebben a korban a stílus-bélyeg: Palestrina, az atmoszféra: Palestrina. Uralkodó egyénisége minden más szellemet és szellemkifejezést (formát) igézetébe szippant. — A Bach család számos tagja kiváló zeneszerző. Bach János Sebestyén fiai nagy muzsikuszellemek. De „Bach” alatt mégis Bach János Sebestyént értünk. Előtte és utána nagyszerű zenészek sora él. És a nagy kortárs: Händel! De az egyetemes szellem Bach; Händel pedig egy polgáriasabb Bach. Beethoven mellett a kortárs Haydn: egy nyárs-polgáriasult Beethoven.

Azonban az eddig bevált művészi, kultúrtörténeti és etikai szempontok a kor- és sorstárs Bartók és Kodály esetében csődöt mondanak. E szempontok szerint egy szinten állanak, egyik sem helyezhető előtérbe vagy háttérbe, egyikre sem vehet a másik árnyékot, de mindketten egymásra fényt. Azt kell mondanunk tehát, a zenetörténet folytonosságának nagy újjászületése ezúttal kettős ágon kezdődött. — Bartókról és Kodályról tehát egymás mellett kell beszélni. Igaz, minden génuszt önmagával kell mérni, minden nagyság ott kezdődik, ahol összemérhetlenné válik. De a zenetörténelem egy korszakában sem élt egyszerre két ilyen rendkívüli jelentőségű génusz. Akik minden különböző lelki adottságaik ellenére is együtt indultak a zenetörténelem folytonosságának új útján, az összemérést nehezen kerülhetik el. Szabó Dezső és Babits, Ady és Prohászka után így következik Bartók és Kodály.

Útja elején minden génuszra más nagy szellemek súlya nehezedik. Sokszor egy-egy szellem teljesen igézetében tartja, kis bolygó a nap mellett. Az egyéniség azonban — ha elküldetett génuszról van szó — csakhamar kibontakozik. Néha azonban nem tud megbirkózni a hatásokkal. Az angol Elgar művészetére például Liszt és Brahms szelleme nyomta bélyegét. Egyénisége nem tudott belőlük kibontakozni s egész életútját Liszt és Brahms vegyülése jelzi.

Kodály és Bartók ugyanígy indultak: különféle üstökösök és napok — Wagner, Brahms, Liszt Ferenc, Strauss Richárd, Debussy — vonzásai és taszításai alatt. De... csakhamar az egész romanticizmus forradalmi ereje fölé emelkedtek; s ropant nagyságuk éppen az, hogy ezt a forradalmi erőt magukkal rántották a bachi, majd palestrinai léleknívóra. Ebben a tétben az egész zenetörténelem fölötti helyzeti energia nyilatkozik.

De Kodály és Bartók egymásra is hatással voltak. S ebben a hatásban tudatosították egymásban az egyéniségüknek

megfelelőbb küldetést; szereposztásukban — mely viszont teljesen öntudatlan, irracionális erők eredője — kipolarizálták egymást s felnagyították képességeiket. Így vált Bartók Keleteurópa egyre univerzálisabb géniuszává, Kodály pedig az új középkor szellemévé.

Bartók új vitális életérzések s egy történelmi küldetés lát-noka; egy dionysosi mélygörögség él benne. Kodály e történelmi küldetés történelemfölötti eljegyzése, az örök hit és örök magyarság hitvallója; egy léleklátás mélyül benne egy-re. — Ez az összevetés nem jelenti azt, hogy Bartók nem hitvalló s Kodályban nincs új, eleven életérzés. Csak azt, hogy Bartók egyénisége az életérzés mágikus felfokozására, Kodály pedig az etikus szeretet hangjaira hajlott. Kodályban is benne él a bartóki életérzés, csak hogy nem ez az elsődleges élménye; Bartók is a nagy hitvallók közül való, de a robbanó feszültségű látomások mögött ez csak latensül él.

Bartók világa a kozmikus létbe merülés; világvágy és világreppenet: egy új mitosz születésének teremőaktusa. Kodály életútját a hitvallomásban mérjük, a kereszténység és magyarság lélekösvényein. Hogy a ma születő mitozsban a kereszténységnek és magyarságnak lesz döntő szerepe: erről hoz bizonyosságot Kodály.

E két géniusz költészete profétikus költészet. Ami Palestrina művészetében monumentum, az náluk profécia. Bartóknak és Kodálynak ugyanis nem kellett a zeneköltészet olyan mérvű semmiből előteremtésén fáradoznia, mint a Palestrina előtti évszázadok zenegéniuszainak. A zeneköltészet XX. századi nagy újjászületésekor a formák és a harmóniarendszer dús anyagának öröksége révén megvolt a lehetőség: egy életműben véghezvinni azt a művészi beteljesedést, amit Palestrina a technikai, az anyagi eszközök fejletlensége miatt csak hosszú évszázadok heroikus kísérletei után vihetett véghez.

Amit tehát Palestrina hosszú évszázadok úttörése után tettőtt be, azt a két magyar mester a romantikusok által hártáttalanul kifejlesztett technikai eszközök, színek és formák, valamint a nagy klasszikus szellempéldák s egy palestrinai alapanyag (a népdal) szintézisében — egy életmű alatt érte el. Ebben az értelemben életművükben önmaguk úttörői voltak s önmaguk betetőzői. Mintegy önmaguk forradalmát desztillálták le, mikor az európai zenetörténet folytonosságának százados útjait járták — a történelemben visszafelé, a lélekszinten azonban fölfelé — Debussy tengerszintjéről Bach csúcsain keresztül a palestrinai egekig. S ennek az útnak a kezdetéig — azt hiszem — önmaguk poklán át jutottak el...

Bizonyos, hogy Palestrina és Bach, vagy akár Mozart és Beethoven, nagyobbszámú művet alkotott, mint Kodály és Bartók. De ez nem minőségi, csak mennyiségi különbség, melyet megmagyaráz az, hogy az előbbiek korszakok összegyűjtött anyagát kapták ölükbe, míg Bartók és Kodály teremőenergiájának javát egy nagy út égette föl. Minden egyes művük e tűz-

ben izzott ki. Minden művük sorsjelző útjuk egy-egy állomásáról; egyszeriség jegyében fogant monumentum. Az ő életük is dantei szimbólum-élet. Minden egyes művük is az előző és a következő mű kontúrjában jut még mélyebb plaszticitáshoz. Bartók és Kodály periódusaihoz viszonyítva Palestrina vagy Bach élete egyetlen periódus. Az apokalipszisban említett időszámítás-differencia itt is megvonja a nagy határt: egy modern nagy géniusz a multhoz viszonyítva egy évtized alatt egy évszázadot ölelhet át. E százados lépések a géniusz egyéniségén túl egy szűkebb individualitást is előtérbe tolnak: a Palestrinában megszületett zeneköltő egyénisége után — ha paradoxul is hangzik — a zeneművek egyéniségét, vagy ha jobban tetszik: egyszeriségét.

A sorsjelző művekben tekintjük át Bartók világát, amely tulajdonképpen világok sorozata, s Kodály útját, mely végeredményben több út. De csak az egyetlen életműbe nem látott alkotásaik során tévedhetünk ekkorát: ha azonban már felismertük az individualitást, nyugodtan észrevehetjük, hogy e világok mégis csak egyetlen világnak egyre mélyebb feltárulásai s hogy ezek az utak: egyetlen vállalkozás. Mindkettő műalkotásait egyetlen életműbe foglalva: Bartók elért világa a magyarság lélekprimátusa Keleteurópában, Kodály útja a kereszténység lélekprimátusa a magyarságban, vagy ami ugyanaz: a magyarság lélekprimátusa a kereszténységben.

Liszt Ferenc élete alkonyán, annyi ragyogás és csillogás után, a „Sunt lacrymae rerum” tűnődő zongorahangjait ütötte meg. Mintha a szalónok raffinált Don Juan-jában a naív gyermek, a pusztai szegénylegényben a provánszi trubadur, a démonikus mefisztóban az áhítatos zarándok ébredt volna fel. Mintha átlátta volna külső változatosságokban, izgalmakban, kalandokban gazdag életének belső ürességét. Ebben a végső periódusban Liszt nationális zenéje nem külsőséges lobogás többé, de égető parázs. A magyarság lelki vonásait keresi. A XVI. század históriás énekirodalma, a régi énekmondók hagyatékának közvetlen örököse, ezzel a jelszóval indul meg mottó gyanánt: „Emlékezzünk”. Liszt Ferencben is ez az emlékezet támad a „Sunt lacrymae rerum” hangjaiban. „Mint Kossuth emigrációs iratainak legintimebb, fájó sorai, mint Széchenyi „Döblingi hagyaték”-ában a sorok közt meghúzódó elérzékenyülés, úgy szánt végig egész mivoltunkon ez a mondhatatlan, titokzatos panasz” — jegyzi meg Molnár Antal.

Bartók indulásának nagy kinyilatkozása: az I. zenekari szvit: ennek a szellemnek a megdicsőülése. Az utóromantika fojtó atmoszférájában ez a mű már levegő a levegőtlenységben, Debussy langyos fuvallata után hűvös szellő. Kodálynak más alkalommal használt kifejezései illenek ide: immár ez a zene nem „az ernyedő középosztály, a pusztuló gentry képét tükrözi”, alaphangja nem a reménytelen lemondás. Ami támad benne: „a falu, Kossuth népe, tele feszítő erővel, s annyi csalódás után is örökké remélő optimizmussal”. „A lankadó élet-

kedv, az örökös céltalan búsulás, halálvágy” helyett újra „a nagyapák keményebb, monumentálisabb hangja csendül fel benne.”

Az „Emlékezet” azonban nem áll meg a nagyapáknál, messze Ond vezérig s tán azon is túl szárnyal. A falun túl az univerzum. A lét mérhetetlen mélységei előtt az optimizmus viharsötétre fordul. Néhány villám cikázik, az idő pattanásig feszült. Bartók zenéje mágikus elemmel telítődik, egy kozmikus világba merülve jelentkezik a fény és árny: a kontrasztok víziói villódnak elő. A „Két portré” zenekari műben az ideális arc mögött a torz arc bukkan elő, a „Két zenekari kép”-ben a virágzás tavaszi látomását a falu dübörgő tánca váltja fel. A 10 könnyű zongoradarabban lévő „Este a székelyeknél” és a „Hajnal” természetpoézisa után a „Medve-tánc” groteszk látomása kísért.

A torz arc, a falu tánca, a medvetánc: a borzalmak hősi felidézése. Az ideális arc és virágzás zenekari képében Bartók mágikus szelleme bontakozik ki: a szólamok különös ígézet varázsa alatt vonzzák és tisztítják egymást, mintha egy mágnus mágnespálcája elevenítené fel a hangok acéltörmelékét s de-lejezné csodálatosabbnál csodálatosabb alakulatokra. A balladákat és meséket pedig Bartók világra csodálkozó, ámulásra nyitott szemmel nézi, a látnokok örök elragadtatásával.

A csodálkozás a világrabámulás ősi gesztusa, mikor a friss érzékek minden benyomást, minden élményt életté szívnak. Bartók zenéje oly ősi, szinte teremtettségelőtti állapotot szűr hangokba, ahol a létezés még nem szakadt hallás és látás képzetekre. Ady írta, hogy benne víziók és valók ülnek, fájón összetapadván, — ilyenformán szakadnak fel Bartók zenéjében azok a kozmikus mélységek, ahol hangok és színek között elmosott a határ. Szabó Dezső szellemes és mély meghatározása szerint „a tragikum és komikum lényegében ugyanaz a ráismerés, megpillantása az emberélet örült mechanizmusának. A különbség: a tragédia belénk döbbsenti, a komédia belénk csiklandja ezt a megismerést.” De a lélek ama ősi lélekállapotaiban, melyeket a Bartók-zene érzékeltet: hol a különbség? hol a határ?

A „Virágzás” a bartóki természetpoézis első nagyobb megnyilatkozása. De már az I. zenekari szvit második tételében zúgó titokzatos őszi szél a természetlátás jövődö misztikusát sejteti. Ez a természetlátás jut majd csodálatos magasságokba „A fából faragott királyfi” táncjátékban. — Bartók természetmisztériuma a természet életlényegét, „lelkét” érzi, — szemben Debussy-vel, aki hangulatait festi le. A 10 könnyű zongoradarabban említett „Hajnal”-ból rózsafény dereng elő, az „Este a székelyeknél” mélyzöld hegyeket idéz, hol pásztorcip szól. — Vajjon miért oly nagy érték ez a természetlátás? Főleg azért, mert az ilyen ősegszűgű természetlátáson keresztül vezet az út a természetfölötti látásokhoz is...

A magyar mese a torz idegenszerűt „oláh”-nak mondja;

ilyen dermesztően idegenszerű vízió a „Medve-tánc”, a lebélyözottság tragikus látomása, melyben a prometeuszi lélek, a dévavári sorsérzés nyilatkozik. — A „Tánc-szvit”-ben a Liszt-féle vallási pózokat csak úgy, mint a nacionalizmus sallangjait elvető Bartók a lét mérhetetlen örvényeiben viaskodik a megidézett végokokkal. A heroizmusnak azzal az elszántságával, amely még nem tudja: új isteneket, avagy a nihilt fogja-e megpillantani. Bartók ezekben a lélekörvényekben nem démonokat idéz, mint a romantikusok, hanem démonokat akar legyőzni, ami út a klasszicizmushoz. A „Tánc-szvit” nagy lelki katalizmákat érzékeltet, előhírnöke a „Csodálatos mandarin” rémületének és borzadályának, amely viszont a csodálkozás gyermeke. — Vajjon miért oly nagy érték ez az örvénylés? Mert vállalása a ma roppant világvajúdságának. Hit abban, hogy e kaotikus erőknél a művészi forma vasfegyelmébe való beépítése az egyetlen teremtő fejlődés. S ennek a hitnek legkövetlenebb igazolása maga Bartók művészete, melyben minden vállalt örvény után hasonlíthatatlanul tisztább, klasszikusabb műalkotások következnek.

A székelly balladák apoteózisa „A kékszakállú herceg vára” című opera. Az új zene egyetlen operája. A zeneköltészet Palestrinától Debussy-ig ívelő nagy periódusának végén áll Debussy „Pelléas et Mélisande”-ja. Debussy levonja a romantika végső következtetését, a pillanat önértékét, a nihilt. Ezzel kijelölte a zeneköltészet fejlődési irányának végét egy bizonyos szempontból. A pillanatnál pillanatabbat nem képzelhetünk. Új probléma felvetésére került tehát a sor. S ez a probléma az, amit Palestrina a maga teljességében kinyilatkoztatott, az időntúliség, az örökkévalóság. A nagy korszakforduló eme kultúrtörténeti jelentőségében találkozunk a folytonosság nagy periódusának vége s az új világsszellem teremtő kinyilatkozása az opera színpadán; a Pelléas és Mélisande a Kékszakállúval és Judittal.

Bartók operája szemben Debussyével „az élet legvégső misztériumait érezteti, nem ködképekben, hanem vakítóan éles fényvonalakkal, nem feledtető kéjpárában úsztatva, hanem ébresztő proféciával” (Molnár Antal). A várkastély a herceg szíve, melyet Judit végzetesen megszeret s meg akar ismerni. A várkastély ódon, babonás termeit sorra kinyitja Judit szerelme, de — jaj! — minden terem új borzalmat tár fel, a falakon a régi asszonyok könnyei folynak, a legyilkolt asszonyok vére csurog. Fegyveres-ház, kínzókamra, véres kincsekkel felhalmozott kincses-ház: mind új és új rettenet. Ebbe a szívbe hiába hoz a nő fényt, a világosságon a sötétség győzedelmeskedik: Juditot a meghalt asszonyok árnyai koronázzák meg, a Kékszakáll pedig olyan feketén vásik el, hogy az már szinte kékbe játszó, — reméljük azért, hogy a Jövőt fehérnek tudja...

A dévavári lélek él ebben a műben is; az életet csodálatosan gazdag színekben szétbontó, de végső megoldást nem

hozó művészet. A székely balladavilág dramatizálása: egy egy-színű Buday György fametszet-miniatúr ezeregyéji megelevenedése az opera színpadán. Mesevilág, ahol a borzadályok mögött ott a kemény sziklák alatt rejlő illatos kert is, ahol illatos szegfűk és embernyi nagy liliomok nyílnak. Egy mitológia-világ csillan föl, mely azonban még nem a jövőendő „Cantata profana” Keleteurópája. De a Kékszakállú várkastélya erkélyének könyöklőjéről megmutatja Juditnak végtelen birodalmát: „Selyem rétek, bársony erdők, hosszú ezüst folyók foly-
nak, és kék hegyek nagyon messze.”

A mitológia-világ: visszaütés egy ősi mágikus kultúrába, mely a kultúra bomlasztó civilizáció és máz-kultúra alól kibomló kultúra építő barbárság. Az „Allegro barbaro” harci zongoravíziójában ez a teremtő barbárság jelenik meg; hajdani lovas vak ügetésével bukkan elő a keleteurópai mult sötét mélyeiből. Barbár ostinatók, sziklakemény akkordok alatt — illatos kert. Az ügetés nyomán pedig „volt erdők és ó-nadások láncolt lelkei riadoznak”. Mert miként Ady világában, itt is a mult századok ébrednek s a holtak élni kezdenek: „csupa vérzés, csupa titok... csupa nyomások, csupa ósök... csupa erdők és nádasok... csupa hajdani eszelősök...”

„A fából faragott királyfi” táncjátékban a bartóki természet-poézis és mesevilág ölelkezik harmóniába. Varázsvilágba érünk, ahol az erdő fáiból ijesztő, homályos arcok merednek felénk, ahol a patak tünderei hullámozó táncot lejtenek s a pipacsok és harangvirágok hajlonganak, bókólnak. A királyfi a királykisasszonyért harcol, de a váracskába vezető utat a tündér a megelevenített természettel zárja el. Az erdő megmozdul s útját állja a királyfinak. A patak kilép a medréből. A királyfi azonban legyőzi az elvarázsolt természetet s a királykisasszonyt egy feldíszített fabákkal: botjára akasztott palástjával és koronájával lecsalogatja magához a váracskából. De a tündér megeleveníti a fabábut is és a királykisasszony vele perdül táncra... A búsongó királyfiból a lét minden szomorúsága beszél. Mikor pedig a tündér megszánja őt s a természet királyává koronázza: a groteszk bábátanc kontúrjában ível tündéri fénybe az emberi szenvedés értelme: „Az élet királyává, poétává lesz az, aki megsebzett lelkét az örökkévalóság felé fordítja” (Molnár Antal). A természet nagy apoteózisban hódol a királyfi előtt, a fabáb pedig egyre esetennebbül táncol, a királykisasszony végül is kiáltrándul belőle — s ekkor megpillantja a megdicsőülés fényében sugárzó királyfit. Az egymásratalalás mámoros boldogságában káprázik el előlünk a bartóki „bús csodák ligete”, mely a Kékszakállú herceg vára és a Csodálatos mandarin között úgy marad meg emlékezetünkben, mint sötét Snakespeare drámák között egy Szentivánéji álom...

Demény János

SEMJÉN GYULA:

BÉKÉT TANULNI JÖTTEM

Békét tanulni jöttem a szobádba,
A gügyögésed hívott, drága Éden,
Parányi ajkad száz fehér virága
Az elveszett szók szörnyű tengerében.

Ágyútorokba bújt az ember nyelve,
Az igazság rombol, mint a bomba,
Békét tanulni jöttem a szobádba
És kérve zárlak most a két karomba.

Tíz hónapod nem érte rossz, se rontás
S ha ólálkodva jönne a Gonosz, tán
Két kék szemeddél szelíddé igéznéd
S mint mesebeli szolgáló oroszlán

Úgy élne Ó is itt játékszered közt,
Hol nyúl és farkas békén elhevernek,
Ó, büntelen léleknek szent csodája,
Megújult Éden, tiszta, szőke gyermek.

Nyisd hát meg ajkad, ó nem értelemre
Hajt már az ember, kit az Isten átka
Gyilkolni hív s ki tűz és robbanás közt
Pincékbe kúszik, vak kazamatákba.

Nyisd hát meg ajkad s földből, levegőből,
S tenger vizéből, hol testvért vadásznak,
Apát, bátyát és benzinkannás asszonyt
És aggot is, ki védője a háznak,

Magad köré gyűjtsd mind, ahányan vannak
S fehér hangod, gügyögő angyalének,
Lopja szívükbe, mit nem hall a fül már,
Hogy élni akar millió testvéred!

S igézd meg őket hajad aranyával,
Szemed egével, mely anyádnak éke:
Emberfarkas, ne bánts a bárányt
És béke éljen köztet, a béke!

Igy szóltam hozzád s boldog kacagással
Csaptál felém, fürgén kezedbe kaptad
S ártatlan szájad négy fehér fogával
A kis nyuladnak torkát átharaptad.

MAURICE BARING:

VITA NUOVA

GYERTYASZENTELŐ

A város alig ébred. Homály borítja a templomhajót és a kórust, bent és kint, mindenütt sötétség. De jámborokkal teltek már a templomok, s február tűzvirágai imbolygó lánggal égnek.

Ezer éve, Rómában, miseközben a pap és a minisztráns ugyanígy hajtott térdet az oltár előtt; így térdepelt a nép is fejlehajtva és az áldást várva, a hajnali sötétségben titkos katakombák mélyén.

Igy találkoznak majd az emberek — amíg a világ dicsősége el nem múlik — a misén, hol az áldozat elszotogott szavain keresztül

földi lény számára elérhetetlen szépség, hatalom, mérhetetlen gazdagság, minden gondolatot és hangot felülmuló dicsfény ragyog.

VITA NUOVA

I.

A vezeték-drótot nem kerestem, s mégis megtaláltam az éjszakában, míg sötét labirintusban bolyongtam, hol ösvénynek nyomát sem láttam. A sors hatalmas alakja takarta el az eget, elrejtette a holdat s minden csillagot.

Reményeim, álmaim, hitetlen gondolataim a földön heverték, meggyilkolva, mint holtestek a csatatéren. A világ sötét temető volt, a fulladó felhőkből egyetlen esőcsepp sem hullt alá.

A szakadék szédítő peremén haláltusámban s rettegésben felüvöltöttem. És hirtelen, mintha szememben a könnycsepp kitágult volna,

egy fényes híd ivelt a boldogság felé. Végtelen rács előtt álltam, mögötte fényt sejtettem: de nem mertem belépni.

II.

Egy nap valaki ezt súgta: „Miért vársz? Miért késlekedel az ajtó előtt? Miért élesztgeted a tűzhelytől kiszakított fáklya libegő lángját? A tűz itt ég lobogva a rács mögött.

Miért remegsz, gyermeki lélek? Miért tétovázol? Bármily gyenge legyen is a hang, meg fogják hallani”. Kopogtattam s a válasz gyorsan megjött: lépjek be saját birodalmamba.

Ismerős helyen találtam magam, hol tört lelkem lassan összeforrt; a régóta elveszett arcok mosolya ismerősnek tünt fel előttem.

Akiket elfelejtettem, megőrizték emlékemet. Térdre hulltam, mert úgy éreztem, — csak éreztem, mert szememet elkápráztatta a fény — egy király érkezett, aki barátom.

III.

Megtaláltam kincsemet és nyughelyemet, szülőházamat és örök lakomat. Az álnok tenger zátonyain túl, ismerem a fényeket, melyek a viharra vetítik sugaraikat.

Csak villogjon a villám, zúgjon az orkán, bármi történjék is, nem félek: közel vagy távol a késő óra, tudom, a nyugodt kikötő fénylik és vár.

Tudom. Nincs földi szó, mely ki tudná fejezni ezt a hatalmas homályt; de ha Isten azt akarja, hogy az időn túl

megszabaduljak a szó korlátaitól és bilincseitől és megtanuljam az angyalok nyelvét, majd megosztom az örömben titkomat a Szerafínnal.

Szabó György fordítása.

ROZVÁNYI VILMOS:

ÉVA CSILLAGAI

- Ne nevezd meg neki!
- Miért ne?... Hadd tudja!
- Lelketlen vagy...
- Ugyan, anyám!

— Hát nem azért kínlódunk mindannyian, hogy apám, a realista nem engedett engem álmodozni?... Én, a negyvennégyéves nagymama, a matematika-fizikaszakos tanárnő, a jeles csillagász talán csak egyetlen boldog percet éltem életemben... Épp azt, amelyet most rabolsz el a gyerektől....

— Azzal, hogy megmagyarázom neki a Göncölszekeret és a Fiastyúkot?... Hadd ismerje meg a csillagokat!

— De ne így ismerje!...

— Jaj, hát nem édes, amikor mutogatja a kis kezével, hogy „Ott a Tattiopejja”, meg az „Andloméda”?... Mondd csak kicsim, az a három csillag a fenyőfa fölött?...

A terraszon vidámodó s a gyereket csodáló társaság riadtan néz Éva nagymamára, akit ezen a néven becézett itt mindenki. Kikapja lánya kezéből az unokáját, Zsuzsát, ugyanakkor meg sem nézi kinek a válláról, csak lekap egy gyapjúkendőt és már fut is a beburkolt csöppséggel. A társaság bémultságát Madary ezredes oldja fel:

— Nem szabad Évára haragudni... Negyvennégyéves, öt gyerek anyja, özvegy is, nagymama is...

Csipős női hang: „Az özvegyiség nem ártott meg neki.”... Jóindulatú öreg férfihang: „De az öt gyerek és a nagymamáság sem”... Az előbbi csipős női: „Az ura halt bele... Ő kibírta...”

Valahol a terrasz távoli sarkán, a hirtelen, kínos csendben váratlanul hangoskodik föl egy öreg pap okosságá:

— Ez az első unokája Éva nagymamának. Majd a huszonötödiknek a nevelésébe már nem szól bele... Különben igaz van: aludjék az a csöppség!... Remélem, aludni vitte.

Nem aludni vitte. Éva nagymama a kert távoli zugába menekült első unokájával. Oda, ahol a kertész meghagyott egy nagy darab, szép, síma gyepet. Leterítette a nagykendőt s a csöppség máris ide-oda gurult a földön, lábával többnyire az egek felé kalimpálva s úgy mutogatta az „Andlomédát” és „Tattiopejját” — lábbal.

A nagymama hirtelen föléje hajlik a gyerekeknek, lélegzetfogyó közel az arcához s nézi, nézi hosszan, szomorúan:

— Ne mondd ezt, kicsim: „Androméda, Cassiopeia”... Vagy nem bánom, mondjad, de anyuka nem jól tudja. Nem úgy van, hogy a csillagok ugyanolyan sárból, porból vannak,

mint itt a föld körülöttem. Az egyik csillag gyémántból van, a másik aranyból és az egyikén olyan szép kis angyalok szaladgálnak aranycipőben, amilyen te vagy. Amelyik csillag nagyon fényes, azon a Jóistennek van egy-egy kristálypalotája. Vagy valamelyik arkangyalnak... Úgy, ahogy a Mari meséli. Mari jobban tudja, mi van a csillagokban, mint anyuka, mert szegény anyukát rossz emberek félrevezették... De nem baj! Majd anyuka legalább még jobban tud örülni, mikor meghallja tőled, hogy minden egészen más, mint ahogy ő tudja...

A hangja fülledt, izgatott. A gyerek eleinte fél is tőle, csak aztán oly szépek kezdenek lenni a mesék, hogy elterelődik a figyelme nagyanyja izgalmaról. Lassan belelelkesedik a csillagokon folyó élet jólétébe s titkos, boldog reménykedéssel már meg is kérdi:

— Ud-e az andaltátnat nem töll a dlizt medenni...

— Jaj, dehogya nem! Epp attól lesznek olyan szépek....

Ez gyanus! De a meséért Zsuzsa mégis tudomásul veszi... Hanyatt terülnek nagyanyjával a csillaggyujtogaió, csodálatos, nyári estében és Éva nagymama kezd nagyokat hallgani. Szerencsére annyira fellobbantotta a gyerek képzeletét, hogy az sokáig nem is unszolja. Boldogan hempereg s folytatja magának a meséket, a saját szájíze szerint. Sok az „ugy-e” közben, de arra elég egy-egy oda sem figyelő igent mondani; a csöppség már úgysem hibázza el a maga boldog meséjét a „rideg valóság”-gal szemben.

Éva nagymama csak most vet számot iménti idegességével. Bizonyos, hogy kínos hangulatot hagyott maga mögött. Senki sem értheti, miért rohant el a társaságból...

Miért éppen a csillagok miatt?...

Csak egy valaki érthette volna meg, de az bizonyára nem emlékszik már semmire: Madary ezredes!... És ne is emlékezzék! Jobb így...

És Éva egy egész élet sok keserűségén túl még ezzel a külön rémülettel is visszatörpan attól, hogy unokáját máris úgy neveljék: ne fogadja el, csak a kézzelfogható igazságokat, ne higgye el, csak amit a többi ember is biztosan tud... Higgyen még sokáig, — ameddig csak lehet, olyasmiben is, — amiről senki sem tud semmit. Ne igyekezzék még a kézzel el nem érhető világokat is kézzel foghatóvá tenni már most, amikor még minden csoda a szemében, még a tükörben meglátott saját szeme is. Maradjon meg benne sokáig, ameddig csak lehet, hogy akkor is lát, ha behunyja szemét. Sőt akkor talán jobban és szebbet!... Ő egy egész életet élt le neveltetése miatt — okosan, csak a valóságokat tudomásul véve. Valóban okos volt ez az élet?... Istenem, hiszen nem volt boldogtalan s még ma sem az... Van öt szép gyereke, ezer apró öröme és mégis... Itt van leánykorának egyik kísértete: Madary. Valósággal fél tőle... Senki sem sejtheti, hogy előle futott... Itt a kert sarkában most magához térhet...

Am mintha két-három lépésnyire halk sarkantyúpendülés ütötte volna meg Éva fülét. Onnan, a jázminbokrok felől... Madary?... Csak az ne jöjjön most, hiszen miatta volt az egész jelenet. Milyen gúnyosan mosolygott, amikor a gyereket anyja csillagnevekre tanította? Mégis emlékszik talán, hogy úgy mosolygott?... De talán nem is gúnyosan... Talán...

„Fájdalmasan”?... Éva nagymama fél ettől a kérdéstől. Nem szereti magát a saját képzeletével sem áztatni... Hiszen ez a természete volt az oka mindennek akkor is — húsz évvel ezelőtt, — ugyanebben a kertben. Mit is mondott akkor Madarynak? Ugyanilyesféle jelenet volt!... „En sem az égi, sem a földi csillagokhoz nem fűzök meséket... Még a maga két csillaga is csak annyit jelent nekem, hogy „főhadnagy”. De ennél semmivel sem többet”...

Madary akkor is mosolygott... Gúnyosan?... Fájdalmasan?... Nem tudta megállapítani akkor sem. De Madary áthelyeztette magát s húsz évig hírét sem hallotta. S most megint — így mosolyog!...

— Nocsak, kerülj a kezembe! — gondolja Éva nagymama ideges vidámsággal. Nagyon kacag s megint a gyerek fölé hajlik, aki éppen az üstökösről kezdi faggatni, hogy a Mari azt mondta „Menyasszonycsillag”, mert szép hosszú uszálya van...

Mintha a jázminbokor felől most meg valami halk torokköszörülés hangzanék... Sarkantyúpendülés után torokköszörülés! Madary?...

Óh, milyen gyötrő, amikor egy férfi húsz év múlva így visszajöhet egy asszony életébe és — számon kérhet. Számon kérheti talán az egész húsz esztendőt és nemcsak magától, de — tőle is. Tulajdonképpen egy tíz perces kerti beszélgetés volt minden és mégis húsz év lett belőle. Azért, mert ő akkor már diplomás tanárnő volt s nem bírt el érzéseket és kijelentéseket, amelyek „irreális” talajra tévedtek. De most tartania kell magát. Ha ott, a jázminbokor mögött most valóban leskelődik valaki, akkor megint okosnak kell lennie. De másképp okosnak! „Menyasszonycsillag”?... Nem is csúnya; de azért várjunk!...

— Dehogy, te kis butám! — kezd szorgos tanításba Éva nagymama. — Ezt a Mari tudja rosszul. Az üstökös, amolyan magányos, égi csavargó! Céltalanul, társtalanul fut-fut az égi országúton. — Kicsit a jázminbokor felé fordítja fejét, hogy a hangja inkább oda hasson, mint a gyerek füléhez:

— Rohan, rohan körbe-körbe, közben lekopik önmagáról... Fejéről, ahogy nekifúrja a levegőnek leszakadnak a hajszálai. (Madary, bizony megkopaszodott valamelyest)... Keze-lába is kopik (Madary nagy lábujját a fagy, jobbkeze két ujját gránátszilánk szedte le a háborúban)... Ami így lemarad róla: abból lesz az uszálya... Szép csillag!... Csak egy baja van: nem tudja magát utolérni, pedig nagyon sze-

retné... Azért fut körbe-körbe és nem talál el sehova...

Dehogy is a gyerekeknek szólt már ez a csillagmagyarázat!... A jázminbokornak szólt, amelyik sarkantyút penget és torkot köszörül ahelyett hogy — kinyitná a száját. A jázminbokor is érzi helyzete tarthatatlanságát, kinyitja száját, mint Jónás cethala és kiteszi a nyílt színre — Madary ezredes urat:

— Kezét csókolom...

— Ezt a szándékát ma este már bejelentette egyszer, de nem hajtotta végre...

Éva szempillantás alatt igyekezett nagymamából hölgygé válni...

Madary ürge flörtmodorban terem mellette:

— Kérem, parancsoljon...

Lehajlik az asszony kezéért s nem nyeglén magasba rántva, de lehajoltában csókolja meg... Így füled benne minden érzése: — az Asszony kezét csókolja meg.

Zsuzsának semmiképen sincs ínyére a jázminbokorból előpattant Jónás és meglehetősen ridegen kérdi:

— Hát esz ti?...

Nagyanyja magához ragadja, hogy ne kelljen rögtön a férivel foglalkoznia s úgy neveti bele susogását a gyerek fülébe:

— Az üstökös!...

Öt fokkal forróbb lett a kert ettől a susogástól. Éva aztán hangosan felkacag s nyíltan néz Madary arcába.

— A céltalan, magányos csavargó!... No, üljön ide mellénk!

— Ha tovább is *igy* mesél a csillagokról... Az üstökösről tud még mást is?

— Mindent, amit az üstökös tud önmagáról!

Nagy visszhangú szó lett s Madary néma illetődöttséggel ül le melléjük. Éva tovább játsza, amit elkezdett: a szavaknak látszólag felelőtlen táncát:

— Végzett csillagász vagyok s tudnom kell az üstökösről is mindent... Merre járnak, mit csinálnak s körülbelül — mikor térnek vissza...

— Amikor már félig lekoptak önmagukról...

Kesernyés, szomorú mosoly az ezredes arcán. Meg kell vigasztalni:

— Néha az ilyen kopás csak jót tesz a csillagnak, akár a gyémántnak: fényesebb lesz tőle... De ni csak, hogy bókoltat itt magának?... A szomorú mosolya miatt bolondokat beszéllek...

— Szébb az, ahogy *most* beszél a csillagokról.

— Hohó! Csak az unokám miatt!...

— Csak?...

— No, nem!... Vagy... Jaj, dehogy is nem... Nézze meg az ember, egészen belezavar!...

Éva nagymama felugrik, de még a félhomályon is átlát-

szik pirulása. Liheg. Cók-mókolni kezd a gyerek körül, hogy azzal leplezze zavarát:

— Gyere, kicsim, megfázol. Hideg este van már...

Borzasztó az ilyen helyzet, amikor bármit mond az ember, a szó nagyobb lesz a jelentésénél. Megnövekszik fantómos arányokra, árnyékokat, vagy fénycsóvákat vet a lélekre; az egyik nem azt érzi belőle, amit a másik mondani akar, hanem, amit maga szeretne... Lángok csapnak ki egy-egy szóból s a következő pillanatban kialusznak. Ott marad a szó sivár váza: a jelentése... És már nem jelent semmit. Csak jelentett!... Egy perccel előbb. Éva most már menekülni akar ebből a hangulatból és ijedten mentegetődik:

— Ne haragudjék, beviszem a gyereket. Az unokámat...

— Adja ide. Én sem fogok vele mostohán bánni.

Most, lám, ez a szó is: „Mostoha”!...

De Éva már beburkolta a gyereket s más, föllázadt hangulata elől védekezve öleli... Már mehetne, de nem tud elindulni.

Madary hangja forró. Alig hallhatóan kérdi:

— Visszajön?...

Mélyen néz az asszony szemébe s most Éva hangja remeg.

— Ide?... Ide jöjjenek vissza?...

— Mindenhova, amerre a csavargó csillag járni szokott...

Szeretne már az a szegény csillag megállni... Visszakerült oda, ahonnan elindult... Szeretne egy helyben maradni... Éva!... Az állócsillagokról is tudna valami szépet?

Nem lehet és Éva már nem is akar semmi ellen védekezni, ami ilyen váratlanul meglepte ma este. Örül, hogy most, negyvennégy éves korában, magának is ki tud találni olyasmiket, amiket az imént Zsuzsának mesélt... És hinni akar bennük!... Hogy az ő élete még van és lesz... Új színekkel, új hangokkal. Éppen olyan gazdag és szép mint az előbbi.

Lihegése izgatott még, de már egyenletes és nem akad el a torkán:

— Hát tudjak?...

A férfi szeme fölcsillog, de mintha másvalami is csillogna pilláin. Az ő hangja is határozottabb:

— Tudjon!

A gyerek elálmosodik a neki értelmetlen beszélgetés alatt. Feje a nagyanyja vállára kókad, piros kis szája elnyílik a bágyadtságban, szeme lecsukódik. A nagymama újra susog, nem egészen azért, hogy a gyereket fel ne verje:

— Jó!... ha megvár, visszajövök.

— Húsz évig vártam... Ezt a kicsit még kibírom.

Halkan, forrón nevetnek. Éva besiet a házba, az ezredes pedig felmered az égnék, mellét is felfeszíti a csillagok felé, türelmesen, hosszan, hálásan szemléli őket.

Pedig húsz éven át gyűlölte valamennyit.

Rozványi Vilmos

HUNYADY ISTVÁN:

BÓJALÁMPÁK A TENGEREN

A palack ringva úszott a vizen:
a tengermélyről valaki izen.
„Levegőnk fogytán s erőnk lassan enyész.
Köszönti övéit, Fred a tengerész.”
De bízott még a mentőkészülékben,
és bízott még erős bűvárharangban.
Bízott a vasba-oltott gondolatban.
Csak Isten irgalmáról nem beszélt.

Fred egyszerű matróz volt, semmi más.
Nehéz írású. Nem lehet hibás,
ha úgy tanulta, hinni kell a vasban,
s a fegyverekben döntő akarat van.
Bűvárhajó, ha tengerbe alászáll
játzsza bukik fel, mint a könnyű nádszál,
Igy küldenek a mélybe ezreket,
ismerni az öldöklés tudományát
s mennek Petersek, Johnok és Fredek!

De Fred nincs többé: a mély iszapágyban
alussza dermedt álmát nyílt ajakkal.
És koszorúkkal szórják bé a tengert
Brit partokon felsír komor panaszdal.
De itt van a levél, e vádirat a tulsó
világból, melyet víz és vaskoporsó
választ el tőlünk s ott sziszeg talán
gyáarak, kohók és dokkok ajtaján:
Az új próféták megcsalták Fredet!

A gép most vereséget szenvedett.
Számok törvényét, gögös agyvelőt
s az anyagot, e század fétiszét
megtréfálták hatalmasabb erők.
Ti agyüöntők, hajóművesek
még nem osont be szívetekbe kétség
hogy eltévedtünk? Erre vaksötétség
s pár bójalampa ég sülyedt hajók felett!
És nem támasztjátok fei többé Fredet!

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

TEHETSÉG ÉS SZORGALOM. A nemzedék nem győzte eléggé elítélni Spenglert, tiszteletlenséggel és tájékozatlansággal vádolta, erőltetett rosszindulatot mutatott ki róla. A cáfolathoz az egész európai kultúrát mozgósította, a könyvtárakból régi föliánsokat szedett elő, mesterművekkel fogadkozott és az örök emberi humanitás végső értékeit emlegette. Azok az ifjak, akiket a huszas évek közép-európai olvasótermekben vagy olasz képtárakban, Avignon tornyai alatt, holland haranglábak mentén kulturális benyomásaik fiatalos lázában ért el a hanyatlásról szóló kíméletlen diagnózis, heves tiltakozásba kezdtek, hiszen az ellenérvek ott voltak körülöttük. Folyton készültek a vészír ellen, a művelődés érveit cédulázzgatták, hogy bizonyítékaik legyenek a megjósolt nyugati romlás ellen. A baj talán csak az volt, hogy túl komolyan vették a jóslatot, állandó ellenkezésükkel még inkább elterjesztették a szellem válságának a hiedelmét, a gépiessé vált védekező mozdulatok közben lassanként már ők maguk is elhitték, hogy van mi ellen védekezni. Ha a spengler-i rémhír igaztalan volt is, egyet elért: pánikhangulatot teremtett a szellemi emberek körében, furcsa ostromállapotot kényszerített a kultúra tájaira. Az írók mindenre készen írtak, mintegy lesben, mintha minden sorukkal az európai művelődés múlhatatlansága mellett kellene bizonytságot tenniök. Pontosabban és okosabban dolgoztak ez időtől fogva, lazaságukkal a romlás jeleit terjeszték, ezért hibátlan műveket kellett alkotniuk; úgy viselkedtek, mintha a megváltó szellem vizsgálta velük. Vigyázva és gondosan fogalmaztak, a ridegségig ügyeltek a külalakra, stíluseszményükké vált a műves gyakorlat, alkotó módszerük az önfegyelem volt. Egy kicsit mindig feszélyezetten nyilatkoztak, mintha szerepelnének, vagy legalább is döntő tanuvallomást tennének a műveltség nagy perében. Önbírálatuk szinte gátlássá fajult, már majdnem merev szabályok szerint gondolkodtak, felszólalásaikat évszázadok szellemi támogatásával végezték. Szabatos és formás munkásságuk védőíráttá kerekült, kulturális tájékozottságuk féltékenyen tiltakozott a színvonnalsüllyedés legkisebb gyanuja ellen... Még ma is tiltakoznak, érett férfikoruk idején, úgy negyven körül, még mindig cáfolnak, olykor művekkel, máskor valami bensőséges, zárkózott, intellektuálisan hagyományhű életformával, konok hallgatással vagy megvető mellébeszéléssel. Pedig már régen kiszült, hogy hiábavaló; Európa sorsa és kultúrája két malomban örölnék, a civilizáció önmaga sírját ássa, a szellem viszont az állandóan fenyegető öngyilkosság szüntelen előestéjén is elszántan tevékenykedik virágoskertjében. Földrésznünk politikai kísérletei és kulturális eszméi más és más síkon ke-

resik céljaikat, közös alapot nehéz lenne már találni, könyvekkel nem lehet meggyőzni olyan vádlókat, akiknek fegyver van a kezükben.

A nemzedék megtartotta a szellemi védekezés módszerét. Tagjai megszokták, hogy körültekintéssel írjanak, ügyelnek arra, hogy ne ismételjék meg önmagukat, de lehetőleg századokra visszamenőleg irodalmi őseiket se, irtóztak a közhelelyektől, mindent másképpen mondanak, nehogy úgy lássék, mintha a művészet kifogyott volna a témából, inkább visszafelé bonyolítják a regényt s a legegyszerűbb jelenségeket is jelképekké stilizálják. A szerep, amit a kultúra védelmében magukra vettek, feszült figyelmet kíván nem bízhatja magát az ösztönre, vállalója csak kemény tudatossággal felel meg a feladatnak. Ezek a szerzők inkább bizonygatnak, mint alkotnak, nem adnak elő, hanem közölnek, teremtés helyett tanuskodnak, munkájuk szigorúan értelmi jellegű. Pályájuk kezdete óta állandó készültségben vannak, mintha kétkedő tekintetek mindig számonkérnék szellemi tetteiket. Célzatosan szemlélődnek a világban, egy kicsit mindig anyagot gyűjtenek, de szakszerűen és módszeresen. Nem nagyon értek rá élni, az első találka helyett fölolvadó ülésre mentek, az első dadogóan dagályos és szenvedő novella helyett okoskodó értekezést szerkesztettek, úgy érezték, hogy szolgálatban állnak, tehát kötelességet teljesítettek mindenkor, kötelességet középkori festők, magyaros mondatfűzések, vagy a közönség előtt ismeretlen, mert tehetséges költőtársaik iránt. Képességeiket mérsékelt hőfokon tartották, nem engedtek meg maguknak robbanó kitöréseket, áradó mondanivalókat korlátok közé szorították, az alkotás lendületét arányok közé fogták. Ha pedig e mérsékletre nem volt szükség, mert hiányzott a kellő heveség, számitó ésszel, önművelő kitartással hozták létre műveiket. Ez a tudatos nemzedék nem ismerte az írás kényszerű lázát, mely elsodorja a tollat, tovaragadja a gondolatot és végtelen utakra kel a képzelet szárnyán, nem érezte a teremtésnek azt a buja izgalmát, mely a klasszikus regényírókat és színes elbeszélések szerzőit, a múlt század e forróagyú mesemondóit munkára zaklatta. Ez a kultúra válságával megfélemlített nemzedék azért nem engedte szabadjára képességeit, mert attól tartott, hogy az értelmi ellenőrzés alól kikerült tehetség, könnyen hibákat követ el s alkalmat ad a szellem féltve őrzött sáncait hátbatámadni. Ama boldogabb korok határtalan mestereivel szemben, akik szinte „testi örömmel” alkottak, e védelmi állásban levő írók az önmegtartóztatás, mértékletesség erényeit követik — Márai be is vallotta, hogy az írás aszkézis — és szinte elvonttá párolják egyéniségüket. Művészetük elvükké válik, ábrázolás helyett jeleznek; de ez már majdnem bölcséleti munka. Még a meglevő tehetségüket is szorgalommal pótolják. S ez nem föltétlenül bírálat velük szemben, inkább együttérzés. E komor korban, mikor a kultúra a vádlottak

padján ül és csak dacos áldozatokban élhet, a válságok ellen vagy a válságok ellenére, az író is hidegebb feladatra vállalkozik. Irni csak az egyéni érdek vagy a jobb meggyőződés ellen lehet, nehéz a kettő között méltó utat találni, de az enciklopédista, értékörző magatartás ideiglenesen talán mégis megoldás. Kicsit leverő csupán, hogy Flaubert mondása ma képtelenen is igaz: „A lángelme nem más, mint nagyon hosszú türelem.”

Pogány Ö. Gábor

K Ö N Y V E K

VERSESKÖNYVEK

A VERSESKÖNYVEK, melyekről írni akarok,¹ egymástól függetlenül is jelentések; de jelentőségüket még növeli az a tény, hogy három egymásután következő lírikus nemzedék szólal meg bennük, három nemzedék, mely legalább annyira hasonlít egymáshoz, amennyire különbözik egymástól. Izgató feladat lenne megkeresni azokat a központi magokat, idegközpontokat, melyek közősek e három költőnél, rámutatni a közöttük fennálló szimbiózis jelenségeire és — ha már természettudományi fogalmakat használunk — megfigyelni az esetleges ozmózis-jelenségeket, melyek Szabó Lőrinc és Jékely között feltételezhetők. Izgató s nem is terméketlen feladat lenne, de a jelen esetben megvalósíthatatlan, mert Babits verseskönyve secundér lírai kötet: a téma s nagyrészt a technikai megoldás is már előre meghatározott, természetszerűleg korlátok közé szorított, ami a költő számára nagyszerű feladatok sorát jelentette, de az objektív vizsgálat megakadályozza abban, hogy *Jónás könyve* alapján megmutathassa azokat a jelenségeket, melyek egyrészt Babits és Szabó Lőrinc (a fiatal Szabó Lőrinc), másrészt Babits és Jékely Zoltán között fennállnak s így három költő-nemzedéket szervesen összekapcsolnak.

BABITS *Jónás könyvét* olvasva, az ember felveti magában a kérdést, mi a magyarázata annak, hogy a lírikusok nagyrésze az ötvenen túl ösztönösen másodlagos-lírai témák felé fordul. Felületes és elhamarkodott következtetés lenne azt állítani, hogy ezt ihlet-hiány okozza, mert ezek a másodlagos lírai alkotások még intenzitásában is gyakran felülmúlják a közvetlen élmény hatása alatt keletkezett verseket: Claudel lenyűgöző *Dante*-ja legalább olyan lendületes, mint a húsz évvel ezelőtt írt *Őt óda* bármelyike, T. S. Eliot hatalmas biblikus versei (a *Jónás könyve* műfajilag leginkább ezekhez hasonlítható) magasan felülmúlják régebbi lírai alkotásait, s Babits *könyvét* olvasva az embernek egy pillanatra sincs az az érzése, hogy epikus művet olvas. Még azt sem lehet mondani, hogy a bibliai történet ürügy vagy nagyszerű szimbólum, melyen keresztül a költő szólal meg; az, aki a *Jónás könyvében* tétovázik, remeg, töp-

¹ Babits Mihály: *Jónás könyve (Nyugal)*; Szabó Lőrinc: *Válogott versek (Singer és Wolfner)*; Jékely Zoltán: *Új évezred felé. (Cserépfalvi)*.

reng, korhol és imádkozik, nem annyira a próféta ajkán megszólaló költő, mint inkább a költő, aki akarva-nemakarva átéli Jónás nyugtalanságát és kínját, és másként, mint a próféta hangján nem is tud megszólalni. Ha nem így lenne, a sorokból hiányzana az a lázas lüktetés, melyet a legtökéletesebb technikai tudás sem tud előidézni, és az egész alkotás darabokra hullna, talán ragyogó, de halott részekre.

A könyvet lezáró *Jónás imája* — mely mindentől függetlenül Babits egyik orom-verse, s a maga dísztelenségében, öntudatos alázatosságában az utolsó évtized egyik legszebb vallásos verse — is elárulja, hogy ebben az alkotásban a költő egy a prófétával:

*... mint Jónás, rest szolgája, hajdan
bujkálva, később mint Jónás a Halban
beszálltam a kinoknak eleven
süket és forró sötétjébe...*

A mai Babits egész esztétikája levezethető a *Jónás könyvé*-ből: az a költő, akit valamikor elismerő vagy kissé megbélyegző hangsúllyal poeta doctus-nak neveztek, kilép gögös magányából és megszólal,

mert vétkesek közt cinkos, aki néma.

Epp olyan félve vállalja a próféta-sorsot, mint egykor Jónás; de ez nem a gyávaság vagy az önzés félelme, hanem a felelősség súlyát érző költő-próféta rettegése, aki tudja, hogy messzehangzó szava életeket menthet és sorsokat irányíthat. S ha nyugtalanítja is az a tudat, hogy hiába akart menekülni, az isteni kéz elérte és az elrendelt cél felé irányította, egyben megnyugvást is érez, mert jó érezni egy néha kíméletlenül taszító Kéz erejét.

A természetesnek tetsző bibliai és archaizáló nyelv is annak a bizonyítéka, hogy a téma és az élmény itt egyazon dolog; ha nem így lenne, az olvasó mesterkéltnek, „művészielkedőnek“ érezné ezt a stílust. Ezzel azonban távolról sem azt akarom mondani, hogy Babits öntudatlanul archaizál. A „Herceg, hátha megjön a tél is“ lírikusa sokkal öntudatosabb művész, semhogy lemondana azokról az eszközökről, melyek szervesen hozzátartoznak művészetéhez. A rímek raffinált lomposága (s váratlanul egv-egy elkápráztató rímmegoldás), a játékos verssorok („másod estére másik térre ére“), a ritmust fokozó vagy hangulatot kifejező *enjambement*-ok, engedelmes fogaskerekek szerepét játsszák egy bonyolult gépezetben, melyet Babits ösztönösen és ugyanakkor tudatos biztonsággal kezel. Ösztönösen és ugyanakkor tudatosan, mert a mágikus sorok, melyek a *Jónás könyve* „lelkét“ alkotják csak az ösztön és az értelem, az *anima* és az *animus* nászából fakadhattak. Az ilyen megmagyarázhatatlan szépségű sorokra gondolok:

A víz stmán gyűrűzött, mint a márvány...

Fátylában a nagy fények fonta kódnek...

Olyan finomak és sejtelmesek, szépségük annyira anyagtalan, hogy nem is lenne szabad kiemelni őket a versszakok védő tömbjeiből. Bremond abbé írja a *Prière et poésie*-ben, hogy még a legnagyobb költőknek is alig néhányszor sikerül életükben ilyen mágikus sorokat papírra vetniük; van-e felemelőbb, boldogítóbb érzés a *Jónás könyve* művésze számára, mint tudni, hogy örökké égő tüzet sikerült lopnia az égből?

„LIRIKUS KORTÁRSAI közül legtöbbre ő vállalkozott; ragaszkodik az Ady-nemzedék egész tárgyköréhez“, írja Szabó Lőrinc válogatott verseinek előszavában a kötet összeállítója. Azt hiszem az a költő, akiről ezt állítják, önmagában jogosan tiltakozik e jóakarató, de téves értékeléssel szemben: Szabó Lőrinc valóban sokra vállalkozott, de legkevesebb arra, hogy megmaradjon az Ady-nemzedék¹ tárgykörénél és formai eszközeinél. Eppen ellenkezőleg: lírai magatartásában az a legjellemzőbb vonás, hogy undorodik minden konformizmustól s valami gőgös kegyetlenséggel keresi önmagában s a világban az ismeretlen hangulatokat és összefüggéseket. Formailag pedig márcsak azért sem ragaszkodhatik egy előző nemzedék eszközeihez, mert nyugtalansága, intellektuális érdeklődése s lelki fejlődése megköveteli a formai változásokat: a fegyelmezett szabadversek korszakát (mellyel párhuzamosan néha mintha a *Romances sans paroles* Verlaine-jének formáit is használná) a vágott verssorok (vers coupés) korszaka váltja fel:

*Ne magamat? De! Magamat!
Mindenki magát!
Nem magamért, mindenkiért
siratom én a magányt...*

Egy örökké tépelődő, önmagát emésztő lélek természetes kifejezési formája ez a szaggatott ritmusú, kopogó vers, mely együttal mintha a nagy városban élő modern ember idegállapotát akarná megrogzítani. S végül a harmadik, a mai korszak: a mai leegyszerűsödik, sokkal inkább emlékeztet az öreg Arany nyugodt hangjára, mint Ady vagy az „Ady-nemzedék“ (vagy az előbbi Szabó Lőrinc) kifejezési eszközére:

*Mit tehetek? Nevetek és adok,
szalonnabőrt, kölest és tökmagot,
ami akad... Míg kint tesztek-veszek,
messziről lesik az erkélyemet,
s atig jövök be, tollas seregük
rögtön itt van, itt röpdös mindenütt*

(Madarak)

Nem lenne érdektelen végigkísérni a formai változásokkal párhuzamosan a költő lelki fejlődését, helyesebben intellektuális magatartásának állomásait. Mert Szabó Lőrinc erősen intellektuális költő, aki agyában hordja a szívét, ha már nem sikerült azt kiszakítania magából. Ez a magatartás bizonyos fegyelmezettséget ad verseinek, ami egyik legfőbb értéke a „Te meg a világ“ költőjének, s aminek nem egy szép versét köszönheti (*Ne magamat?, Az Egy álmai, A homlokodtól fölfele* stb.), ugyanakkor azonban ez jelenti számára a legközvetlenebb veszélyt is. Az antológiában közölt új versekből mintha arra lehetne következtetni, hogy sikerült kiszabadulnia az önmaga által épített börtönből, de megmutatni csak a jövő fogja, vajjon ez a kiszabadulás nem vezet-e egy nem egészen önként vállalt költői magatartás terméketlen zsákutcájába.

JÉKELY ZOLTÁNNAK, azt hiszem, második verskötete az „Új évezred felé“. Megvallom, számomra némi csalódást jelentett, aminek nem annyira a költő az oka, mint inkább azok a kritikus-barátok, akik Jékelyt „a fiatal lírikus-nemzedék legkiemelkedőbb képviselő-

¹ Azt hiszem az „Ady-nemzedék“ sohasem létezett abban az értelemben, ahogyan az antológia bevezetője használja.

jének“ nevezték ki s ezzel felfokozták az érdeklődő igényét. Ugyanakkor megtévesztették a kétségtelenül tehetséges költőt is, aki úgy igyekszik méltónak mutatkozni a magasztalásra, hogy erőszakosan kiszélesíti lírájának területét és intellektuális és prófétikus pózokban tetszeleg mások s kissé talán önmaga előtt is. Jékely Zoltán a hangulatok, sejtések, tűnő emlékek, tájak és évszakok lírikusa valóban kitűnő (*Ethagyott lakások siratása, Reggeli tűz, Pisztráng-ballet* stb.) s az ilyen sorok, mint:

*Forog, gördül a nagy Rotáció,
bezárulnak s megnyílnak csillagévek;
a Hadak-útja fénylik, mint a hó,
porában jó vilézek mendegélnek,
gurul a Hold, roppant aranygolyó...*

felejthetetlenül az emberben maradnak; de ez a sejtelmes finomság, mely Jékely verseinek legértékesebb része, rögtön eltűnik, mihelyt gondolati vagy metafizikai területre téved. Ilyenkor hangja erőltetett, s szinte bántónan érződik, hogy valami idegen elem keveredett versébe, mely mindent megfertőz:

*Ó, embernemzetség! Csillagszilánk
Vetett ide a földre, bizonyisten!*

A modernkedés szintén furcsán hat ennél az annyira nem „modern“ lírikusnál. Elég egy izléstelen sor és a „Nizinszkihez“ című vers tiszta hangulata azonnal megromlik:

hogy nyilalhat dagadt Nurmi-szived!

Ugyanez történik a „Chaplin-óda“ végén:

*„Itt nyugszik Charly Chaplin úr,
Roi des Foux — a Bolondok Királya.“*

De a költői igazságszolgáltatás még a költőt is utoléri: rosszul használja a *fou* többszámát (nem sajtóhiba!) s az olvasó megállapítja, hogy Jékely — aki mint lírikus sokszor igazán kitűnő — francia grammatikából négyest érdemel.

BEFEJEZÉSÜL két műfordításról kell megemlékeznem. A pécsi Janus Pannonius Társaság kiadásában Holler András huszonöt Verhaeren verset ültetett át magyarra, ami már azért is figyelemre-méltó, mert Verhaerennek eddig alig néhány darabja jelent meg magyar fordításban, és a Kosztolányi fordította híres *Szél*-en kívül jóformán nem is ismertek semmit ettől a flamand származású francia nyelvű és műveltségű költőtől. „Ebben a könyvben — írja Várkonyi Nándor a fordítást bevezető szép tanulmányban — az olvasó ízelítőt kap a ritkán csillapodó viharból, ami Verhaeren költészete volt, látni fogja, mint töri át a francia verstan kristályá csiszolódott formáit, mint teremt meg valami alig elképzelhető dolgot: a francia szabadverset s látni fogja e költészet legfőbb törvényeit: az akaratmunkát, az idegfeszülést, a csillapíthatatlan mozgást.“

Holler András szívesebben fordul a fiatal Verhaeren felé s inkább első köteteiből (*Les moines, Les heures*) fordít, mint az érett Verhaeren alkotásaiból. A kritikus restelkedve írja le azokat a sztereotíp jelzőket és megállapításokat, melyek a műfordításokkal foglalkozó ismertetésekben minduntalan visszatérnek: az eredeti szöveget hüen tolmácsolja, jó formaérzékről tesz tanúságot, stb., stb., de az ilyen semmitmondó megállapításokat csak akkor lehetne elkerülni, ha az embernek helye és ideje lenne ahhoz, hogy összeha-

sonlítsa a fordított verset az eredeti szöveggel és rámutasson a fordító technikai leleményességére, az esetleges tökéletlenségekre etc. Egyszer talán majd nálunk is megszületik a francia *Ygdrasil*-hoz (vagy a már megszünt *Muse française*-hez) hasonló folyóirat, mely kizárólag verseket és a lírával kapcsolatos tanulmányokat közöl; abban bizonyára külön rovatja lesz a műfordításoknak és a velük foglalkozó bírálatoknak.

VERLAINE mindig vonzotta műfordítóinkat és költőinket: Szabó Lőrinc, Térey Sándor egész kötetrevalót fordított a „szegény Lélian“ verseiből, de Ady, Kosztolányi, Babits, Tóth Árpád is érdeklődéssel fordult feléje, aminek többek között az az oka, hogy a modern franciák között Verlaine antiintellektuális, érzelmes lírája áll legközelebb hozzánk, magyarokhoz. Raics István fordításai (Paul Verlaine verseiből, Budapest, 1939.) valószínűleg csak újabb állomást jelentenek, melyet majd mások fognak követni. Főleg a *Sagesse*-ből és a *Romances sans paroles*-ból fordította a verseket, bár itt már majdnem átköltésről van szó: nem ragaszkodik az eredeti szöveghez inkább a versek zenéjét és hangulatát igyekszik visszaadni. Például ezt a versszakot:

*Il faut, voyez-vous, nous pardonner les choses,
De cette façon nous serons plus heureuses.
Et si notre vie a des instants moroses,
Du moins serons nous, n'est-ce pas, deux pleureuses...*

így „fordítja“:

*Van életünkben sok-sok furcsa perc,
mikor megbocsátunk s mindent megír
a toll, melyben máskor nincs semmi mersz —
civődik csak s a lelkünk egyre sír.*

S ha ebben az esetben az a hangulati rekonstrukció nem is sikerült teljesen, a versek legnagyobb része nem méltatlan az eredetihez.

Just Béla

AMERIKA

RACHEL FIELD: EGY ASSZONY HÁROM ÉLETE. (*Révi.*) Fordította *Szinna Tivadar*. Az író nő hiteles adatok alapján elmondja nagynénjének, a francia születésű Henriette Desportesnak regényes életét. Ez az élet, a XIX. századbeli kenyérkereső nő élete, már magában véve oly tökéletesen megfelel az érdekesítő, mozgalmas társadalmi regény követelményeinek, hogy szinte feleslegessé válik bárminő szakmai fogás, vagy hatásos irodalmi eszköz alkalmazása. Enélkül is eléri célját, a magasabbrendű, bár mindvégig felszínes szórakoztatást.

A regény első része a hősnőt hazájában mutatja be. Az események színhelye legnagyobbbrészt Páris, e csillogó, izgalmas légkörrel teltt, roppant végletek közt hajszoló város, hol royalisták és bonapartisták marják egymást Lajos Fülöp ingatag trónja körül. Páris ezidőtájt szellemesebb és romantikusabb, kegyetlenebb és álmodozóbb, mint valaha. Itt-ott kapunk egy kis ízelítőt ebből a túlfűtött, történelmi légkörből, — asszonyi szemmel meglátott történelmet, távlatok nélkül, inkább csak egy-egy utca, vagy egy ház

történelmét — némi erőltetett couleur locale-t a polgárkirály rövid uralkodásának korából, melyben a nagy Rachel a Théâtre Français színpadán, a politika pedig utcai barrikádok mögött aratja forró sikereit. A hősnő küzdelmes éveket tölt egy hercegi család szolgálatában, mint nevelőnő. Háládatlan feladatát sok tapintattal és bátorsággal végzi. Henriette és a boldogtalan házasesetlet élő herceg kimondatlanul maradt, eszményi szerelméről finom rajzot kapunk, ámbar nem mondhatnánk, hogy ez a felhőkben járó kapcsolat az újdonság erejével hatna. Eszményi nevelőnő és boldogtalan herceg, — mintha már hallottunk volna efféléőről érzelmes német regények jóvoltából? A herceg, — akit alkalmazottai állandóan „kegyelmes úrnak“ címeznek, nem tudjuk, a fordító, vagy a szerző egyéni elgondolása szerint — végül akaratlanul is magával sodorja az ártatlan Henriette-et életének véres, titokzatos tragédiájába. Ez a házassági botrány akkoriban bejárta az egész világsajtót, az újságok hasábos cikkekben ismertették a titokzatos gyilkosság körülményeit s gyűlölködő hangon írtak a pikáns ügy gyanúsítottjáról, a Conciergerieben raboskodó „Mademoiselle D.“-ről. Ez a bűnügy, a hírhedt l'affaire Praslin, széles hullámokat vert egész Franciaországban, közvetve kihatott a politikai életre is s előbb a makacsul konzervatív Guizot-t emelte ki a külügyminiszteri székből, majd megíngatta Lajos Fülöp trónját. Henriette csorbítatlan becsülettel, de megtépzott hírnévvvel szabadult a börtönből, hogy később barátai segítségével elhajózzon, mint előtte s utána annyian mások, a megfeneklett európaiak mentsvára felé, Amerikába.

A második kötet, mely érezhetően biztosabb kézzel íródott, elmondja Henriette amerikai élményeit, házasságát s a polgári élet biztos keretében folytatott változatos napjait. Élete itt kapcsolódik be az író nő családjának, az elképesztően nagyszámú Field-családnak történetébe. Hallunk a kor nagy embereiről, Cyrus Field, a kábel feltalálója, Bryant a költő, Putnam, a híres könyvkiadó, Lincoln, Morse, Youmans, Emerson sorra felvonulnak a regény lapjain. De sajnós, csak felvonulnak, mint szalonban az előkelő meghívottak. Nem tudunk meg róluk többet, mint amennyit a „jelenvoltak“ névsorából megtudhat a kíváncsi olvasó. A felsorolt nagy nevek viselői között szinte egyetlen egy sem akad, aki hús-vér emberré válna. A szerző írói leleménye, emberábrázoló képessége ezen a ponton teljességgel felmondja a szolgálatot. Még a hallatlanul küzdelmes életű Cyrus Fieldről is mindössze annyit tudunk meg, hogy „fel-alá szaladgált a szobában, mint a bolond,“ mikor találmányával első ízben kudarcot vall s egész vagyona odavész a roppant vállalkozásban. Henriette-en kívül csupán férje, Henry Field, a rokonszenves protestáns lelkes s még néhány mellékes személy emelkednek a valóságos, életteljes alakok sorába.

Rachel Field kétségtelenül tehetséges, kedves hangú mesélő s alakjai közül azok, melyek nem igényeltek túl mélyenjáró jellemrajzot, kitűnően sikerültek. A többi csak mese és árnyék, impozáns névsor, legjobb esetben hiteles sajtókritika. Szívesebben láttunk volna szűkebbre fogott mesét és több irodalmat. Ez nem rontott volna a regény mozgalmasságán, de annál jobban emelte volna a lélekrajz értékét. A regénynek azonban bizonyára így is lesznek lelkes rajongói, akik feszült érdeklődéssel, meghatottan olvassák majd Henriette Desportesnak, e jellegzetesen gall szellemű s vérmérsékletű, sorsáért mindvégig bátran helytálló nőnek, sokezer önálló modern nő hajdani őseinek élettörténetét.

Déchy Liane

A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK KORSZERŰ
ÉRTELMEZÉSÉT MUNKÁLJA

AZ ORSZÁG ÚTJA

HAVI ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI FOLYÓIRAT

Szerkesztik: BARANKOVICS ISTVÁN
ÉS DESSEWFFY GYULA GRÓF

Előfizetési ára egy évre 5 P, félévre 2:50 P, egyes szám ára 50 f.

Szerkesztőség és kiadóhiva-
tal: Budapest, IV., Váci-utca

46. II. 3. Telefon: 18-22-40.

Mutatványszámot készsággal küld a kiadóhivatal.

A KÁRMELITA CSEPPEK NÖVÉNYI SÓSBORSZESZ KÜLÖNLEGESSÉG

A Kármelita-rend több mint 200 éves, másoktól eddig felül nem múlt, ma is újszerű találmánya. 72% finom szeszt és kb. 30-féle növényi kivonatot tartalmazó párlat.

Kellemes illatánál, de főképen kiváló, aromatikus összetételénél fogva teljesen egyedülálló, a művelt ember igényeit kielégítő, elsőrangú háziszser.

Nagy eredménnyel használható úgy belsőleg, mint külsőleg.

1721 óta ismerik, kedvelik az összes kultúr államokban

Kis üveg ára . . 1:20 P

Nagyobb üveg ára 3:30 P

Kapható drogériákban és szaküzletekben.

Csak zárt üvegekben hozzuk forgalomba!

KÉSZITI A KÁRMELITA RENDHÁZ

BUDAPEST, XIII, HUBA-U. 12. TELEFON: 291-469

**Tanulmányok az európai szellem
válságáról és jövőjéről**

MI, EUROPAIAK...

Megjelent január 25-én.

Vigilia - kiadás

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Possonyi László.